

Årsmelding for 2013

Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget)

FORORD

I samsvar med kontrollloven § 8 nr. 2 avgir EOS-utvalget årlig en melding til Stortinget om sin virksomhet. Årsmeldingen for 2013 er i all hovedsak lagt opp på samme måte som tidligere år.

I kapittel I gis det en introduksjon om utvalgets mandat og sammensetning i meldingsåret. I kapittel II gis det en omtale av hvilke utviklingstrekk og utfordringer utvalget har sett i 2013. Kapittel III inneholder en oversikt over utvalgets virksomhet i 2013, herunder gjennomføring av inspeksjoner, behandling av saker tatt opp av eget tiltak og klagesaker for utvalget, samt en omtale av møter og besøk mv. utvalget har gjennomført. I kapittel IV–VIII redegjøres det for kontrollen med EOS-tjenestene, både inspeksjonsvirksomheten generelt og saker av faktisk og prinsipiell betydning som utvalget har tatt opp med tjenestene. Kapittel IX gjelder administrative forhold.

En forklaring av enkelte begreper som er benyttet i årsmeldingen følger i vedlegg 1. Kontrollloven og kontrollinstruksen følger som vedlegg 2 og 3. Som vedlegg i egen trykksak følger en forkortet versjon av årsmeldingen.

EOS-tjenestene har gjennomgående vist god forståelse for utvalgets kontroll i 2013. Erfaringene har vist at kontrollen bidrar til å sikre enkeltindividets rettssikkerhet – og til å skape tillit til at tjenestene opererer innenfor sine rettslige rammeverk.

INNHold

I	UTVALGETS MANDAT OG SAMMENSETNING	5
1.	UTVALGETS MANDAT	5
2.	UTVALGETS SAMMENSETNING.....	5
II	UTVIKLINGSTREKK OG UTFORDRINGER I 2013.....	6
III	OVERSIKT OVER UTVALGETS VIRKSOMHET I 2013	7
1.	INSPEKSIONSVIRKSOMHETEN	7
2.	KLAGESAKER OG SAKER TATT OPP AV EGET TILTAK.....	8
3.	SÆRSKILTE MELDINGER AVGITT TIL STORTINGET	8
3.1	<i>Utvalgets undersøkelse av PSTs registrering av personer tilknyttet to muslimske miljøer</i>	<i>8</i>
3.2	<i>Utvalgets undersøkelse av opplysninger om norske kilder mv. i Etterretningstjenesten.....</i>	<i>9</i>
4.	MØTER, BESØK OG DELTAKELSE PÅ KONFERANSER	10
5.	FORSLAG OM EKSTERN EVALUERING AV UTVALGET OG STYRKING AV SEKRETARIATET	11
IV	POLITIETS SIKKERHETSTJENESTE (PST).....	12
1.	GENERELT OM KONTROLLEN	12
2.	KONTROLLEN MED ARKIVER OG REGISTRE	12
2.1	<i>Innledning</i>	<i>12</i>
2.2	<i>Stikkprøvekontroller av arbeidsregistreringer i Smart.....</i>	<i>13</i>
2.3	<i>Tjenestens praktisering av kravet om revurdering av arbeidsregistreringer etter femårsregelen</i>	<i>13</i>
2.4	<i>Registreringer av etnisk eller nasjonal bakgrunn, politisk, religiøs eller filosofisk overbevisning mv. ...</i>	<i>14</i>
3.	BEHANDLING AV OPPLYSNINGER UTENFOR ARKIVER OG REGISTRE	15
3.1	<i>Innledning</i>	<i>15</i>
3.2	<i>I-området.....</i>	<i>15</i>
3.3	<i>F-området.....</i>	<i>17</i>
3.4	<i>H-området.....</i>	<i>17</i>
3.5	<i>PSTs håndtering av advokat-/klientkommunikasjon på I-området.....</i>	<i>17</i>
4.	PSTs BRUK AV SKJULTE TVANGSMIDLER.....	19
4.1	<i>Generelt om tvangsmiddelbruken og kontrollen av den</i>	<i>19</i>
4.2	<i>Uoverensstemmelser mellom kjennelser og PSTs anmodninger til teletilbydere</i>	<i>20</i>
5.	SAMARBEID MELLOM PST OG TOLLVESENET I SAK – UTVEKSLING AV OPPLYSNINGER	20
6.	PSTs BEHANDLING AV BEGJÆRINGER OM AVGRADERING OG INNSYN	20
7.	INFORMASJONSUTVEKSLING MED UTENLANDSKE SAMARBEIDENDE TJENESTER	22
8.	PERSONER MED NORSK TILKNYTNING REGISTRERT I DATABASE TILHØRENDE TERRORIST SCREENING CENTER..	23
9.	PSTs ROLLE I FORBINDELSE MED OVERVÅKING AV NORDMENN I UTLANDET UTFØRT AV UTENLANDSK TJENESTE	24
10.	UTVALGETS UNDERSØKELSE AV PÅSTANDER OM POLITISK OVERVÅKING OG PSTs BRUK AV CHRISTIAN HØIBØ	
	SOM KILDE.....	25
11.	KLAGESAKER FOR UTVALGET.....	26
V	NASJONAL SIKKERHETSMYNDIGHET (NSM) OG KONTROLLEN MED ØVRIGE	
KLARERINGSMYNDIGHETER	26	
1.	GENERELT OM KONTROLLEN	26
2.	NSMs SAKSBEHANDLING I SIKKERHETSKLARERINGSSAKER.....	27
2.1	<i>Saksbehandlingstid.....</i>	<i>27</i>
2.2	<i>Saksbehandlingsrutiner mv.</i>	<i>28</i>
2.3	<i>Revisjon av sikkerhetsloven.....</i>	<i>28</i>
3.	“HENLEGGELSE” AV KLARERINGSSAKER	29
4.	KLARERINGSSAKER I NSM.....	30
4.1	<i>Avholdelse av sikkerhetssamtaler.....</i>	<i>30</i>
4.2	<i>Ulik praktisering ved klareringsmyndighetene.....</i>	<i>30</i>
4.3	<i>Henleggelse i klageomgangen.....</i>	<i>31</i>
5.	STIKKPRØVESAKER KLARERINGSSAKER I SAMFERDSELSDEPARTEMENTET.....	32
6.	OPPFØLGING AV INSPEKSIJON I PERSONELLSIKKERHETSTJENESTEN I DSE	32
6.1	<i>Avholdelse av sikkerhetssamtaler.....</i>	<i>32</i>
6.2	<i>Forundersøkelser på søkere som ledd i ansettelsesprosesser i tjenesten</i>	<i>32</i>

6.3	Generelt om behandlingen av klareringssaker.....	33
7.	KLAGESAKER FOR UTVALGET.....	33
VI	FORSVARETS SIKKERHETSAVDELING (FSA).....	34
1.	GENERELT OM KONTROLLEN.....	34
2.	SAMARBEID MELLOM FSA OG PST.....	35
VII	ETTERRETNINGSTJENESTEN (E-TJENESTEN).....	36
1.	GENERELT OM KONTROLLEN.....	36
2.	UTVALGETS INNSYNSRETT I E-TJENESTEN.....	37
2.1	Rettslig grunnlag for utvalgets innsynsrett.....	37
2.2	Utviklingen av utvalgets innsynsrett i E-tjenesten og dagens prosedyre.....	37
3.	UTVALGETS KONTROLL MED TJENESTENS TEKNISKE INFORMASJONSINNHEITING.....	39
4.	SAMARBEIDET MELLOM E-TJENESTEN OG PST.....	40
5.	INFORMASJONSUTVEKSLING MED UTENLANDSKE SAMARBEIDENDE TJENESTER.....	41
VIII	KONTROLL AV ANNEN EOS-TJENESTE.....	42
1.	GENERELT OM KONTROLLEN.....	42
2.	INSPEKSJON AV NETCOM.....	43
3.	INSPEKSJON AV RENA LEIR.....	44
4.	KLAGER RETTET MOT ETTERRETNINGSBATALJONEN.....	44
IX	ADMINISTRATIVE FORHOLD.....	45
1.	BUDSJETT OG REGNSKAP.....	45
2.	PERSONALE.....	45
VEDLEGG	47	
1.	BEGREPSFORKLARINGER.....	47
2.	LOV 3. FEBRUAR 1995 NR. 7 OM KONTROLL MED ETTERRETNINGS-, OVERVÅKINGS- OG SIKKERHETSTJENESTE (KONTROLLOVEN).....	49
3.	INSTRUKS 30. MAI 1995 NR. 4230 OM KONTROLL MED ETTERRETNINGS-, OVERVÅKINGS- OG SIKKERHETSTJENESTE (KONTROLLINSTRUKSEN).....	52

I henhold til kontrollloven 3. februar 1995 nr. 7 § 8 nr. 2 skal utvalgets meldinger til Stortinget være ugradert. Hvorvidt informasjonen er sikkerhetsgradert skal etter sikkerhetsloven avgjøres av den som har utstedt informasjonen. Før meldingen avgis til Stortinget, sender utvalget de respektive delene av meldingsteksten til tjenestene for at de skal avklare om meldingen følger dette kravet.

I UTVALGETS MANDAT OG SAMMENSETNING

1. Utvalgets mandat

EOS-utvalget er et permanent kontrollorgan som har til oppgave å kontrollere virksomheter som utøver etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste, også kjent som de "hemmelige tjenester". EOS-utvalgets mandat følger av kontrollloven og kontrollinstruksen.¹ Utvalget skal føre kontroll med EOS-tjeneste som utføres av den offentlige forvaltning, eller under styring av eller oppdrag fra denne.²

Utvalget fører løpende kontroll med Politiets sikkerhetstjeneste (PST), Etterretningstjenesten (E-tjenesten), Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Forsvarets sikkerhetsavdeling (FSA). Formålet med kontrollen er først og fremst å påse at den enkeltes rettssikkerhet blir ivaretatt. Utvalget skal klarlegge om og forebygge at det øves urett mot noen, og i den forbindelse påse at tjenestene ikke benytter mer inngripende midler enn det som er nødvendig etter forholdene. Utvalget er videre pålagt å føre en generell kontroll med at tjenestene holder sin virksomhet innenfor de rammer som er fastsatt i lov og annet regelverk, herunder at tjenestene respekterer menneskerettighetene. I tillegg skal utvalget påse at EOS-tjenestenes virksomhet ikke utilbørlig skader samfunnslivet.

Utvalget skal undersøke klager fra enkeltpersoner og organisasjoner.³ Klager og henvendelser som faller innenfor utvalgets kontrollområde, og der det gjøres gjeldende at det begås eller er begått urett fra tjenestenes side, undersøkes i den eller de tjenester som klagen retter seg mot.

Den viktigste delen av kontrollen er inspeksjoner av tjenestenes arkiver, elektroniske systemer og installasjoner av enhver art.⁴ Utvalget har i prinsippet full innsynsrett.⁵ Ved utøvelse av innsynsretten skal utvalget vurdere hva det er nødvendig å få innsyn i ut fra kontrollformålene. I årsmeldingen for 2012 meldte utvalget at det ikke hadde faktisk innsynsmulighet i Forsvarets elektroniske forvaltningsarkiver. Utvalget har i 2013 bedt Forsvarsstaben om å få generell tilgang til Forsvarets FISBasis-system. Forsvarsstaben har ikke hatt innsigelser mot utvalgets innsynsrett, men av tekniske årsaker har det likevel ikke vært mulig å etablere slik tilgang som anmodet. Utvalget har etter dialog med Forsvarsstaben bedt om at Cyberstaben vurderer hvordan dette kan løses. *Utvalget vil følge opp saken i 2014.*

Utvalget skal ta hensyn til kildevern og vern av opplysninger mottatt fra utenlandske samarbeidende tjenester. Kontrollen med enkeltsaker og operasjoner skal være etterfølgende, og den skal være til minst mulig ulempe for tjenestenes løpende operative virksomhet.⁶

2. Utvalgets sammensetning

EOS-utvalget har syv medlemmer. Medlemmene velges for et tidsrom på inntil fem år av Stortinget i plenum etter innstilling fra Stortingets presidentskap. Det oppnevnes ikke varamedlemmer. Medlemmene kan gjenoppnevnes.

Utvalget er et uavhengig organ. Medlemmer av utvalget kan derfor ikke samtidig være stortingsrepresentanter. Stortinget har lagt vekt på at utvalget bør ha en bred sammensetning, slik at både politisk bakgrunn og erfaring fra andre samfunnsområder er representert. Utvalgets

¹ Lov 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (kontrollloven) og instruks om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (kontrollinstruksen), fastsatt ved stortingsvedtak 30. mai 1995. Lov og instruks ble sist endret i juli 2013.

² Det er bestemmelser som viser til kontrollloven i lov 20. mars 1998 nr. 10 om forebyggende sikkerhet (sikkerhetsloven) § 30, lov 20. mars 1998 nr. 11 om Etterretningstjenesten (e-loven) § 6, instruks 29. april 2010 nr. 695 om sikkerhetstjeneste i Forsvaret § 14 og lov 28. mai 2010 nr. 16 om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten (politiregisterloven), som ennå ikke er trådt i kraft.

³ Jf. kontrollinstruksen § 3 annet ledd.

⁴ Jf. kontrollinstruksen § 11 nr. 2.

⁵ Om utvalgets innsynsrett i E-tjenesten, se kapittel VII avsnitt 2.

⁶ Jf. kontrollinstruksen §§ 4 og 7.

medlemmer og ansatte i sekretariatet skal ha sikkerhetsklarering for høyeste nivå både nasjonalt og etter traktat Norge er tilsluttet.

Utvalget ledes av Eldbjørg Løwer, tidligere statsråd og nestleder i Venstre. Nestleder er Svein Grønnern, generalsekretær for SOS-barnebyer i Norge og tidligere generalsekretær i Høyre. Utvalgets øvrige medlemmer har i 2013 vært Trygve Harvold, tidligere direktør i Lovdata, Gunhild Øyangen, tidligere stortingsrepresentant og statsråd for Arbeiderpartiet, Theo Koritzinsky, tidligere stortingsrepresentant og partileder for Sosialistisk Venstreparti, Wenche Elizabeth Arntzen, dommer i Oslo tingrett og tidligere advokat, og Hans Johan Røsjorde, tidligere fylkesmann i Oslo og Akershus og stortingsrepresentant for Fremskrittspartiet. Røsjorde sluttet i utvalget 25. oktober 2013 da han ble statssekretær i Justis- og beredskapsdepartementet. Øyangen sluttet i utvalget 31. desember 2013.

Under følger en oversikt over medlemmenes funksjonsperioder:⁷

Eldbjørg Løwer, Kongsberg, leder	1. juli 2011	–	30. juni 2014
Svein Grønnern, Oslo, nestleder	13. juni 1996	–	30. juni 2016
Trygve Harvold, Oslo	7. november 2003	–	30. juni 2016
Gunhild Øyangen, Agdenes	8. juni 2006	–	31. desember 2013
Theo Koritzinsky, Oslo	24. mai 2007	–	30. juni 2014
Wenche Elizabeth Arntzen, Oslo	1. juli 2009	–	30. juni 2014
Hans Johan Røsjorde, Bærum	1. desember 2011	–	25. oktober 2013

Den 10. desember 2013 valgte Stortinget Øyvind Vaksdal, tidligere vara- og stortingsrepresentant for Fremskrittspartiet, og Håkon Haugli, tidligere møtende vararepresentant for Arbeiderpartiet i Stortinget, til nye medlemmer av EOS-utvalget for tidsrommet frem til 30. juni 2016. Begge tiltrådte sine verv 1. januar 2014.

II UTVIKLINGSTREKK OG UTFORDRINGER I 2013

Utvalget har i tidligere årsmeldinger vist til noen nasjonale, internasjonal og teknologiske utviklingstrekk av betydning for de hemmelige tjenestene og kontrollen med disse. Flere av disse utviklingstrekken har vært tydelige også i 2013.

Opplysningene om amerikanske myndigheters overvåking i utlandet vakte internasjonal oppmerksomhet og offentlig debatt. Temaene har variert fra etterretningstjenestenes kapasiteter, metoder og samarbeid over landegrensene og de hemmelige tjenestenes plass i et demokrati, til spenningsforholdet mellom individets frihet og statens og befolkningens beskyttelsesbehov. Debatten har på den ene siden medført økt oppmerksomhet knyttet til blant annet etterretningstjenestenes muligheter for elektronisk overvåking av kommunikasjon på internett, herunder sosiale medier og e-posttjenester. Økt erkjennelse av mulighetene for overvåking har også forsterket bevisstheten om deling av opplysninger på internett, samt behovet for beskyttelse mot trusler fra fremmed etterretningsvirksomhet og datakriminalitet. På en annen side har debatten også synliggjort at det er behov for internasjonalt samarbeid til bekjempelse av terrorvirksomhet, der overvåking av elektronisk kommunikasjon er en del av utviklingen for å forebygge og avdekke internasjonal terrorisme. En konsekvens av dette er et økt behov for internasjonalt samarbeid også på kontrolliden.

Den teknologiske utviklingen utfordrer hensynet til personvernet, som settes på prøve dersom hemmelige tjenester mener at man trenger hele "høystakken" for å finne "nålen". Videre har debatten vist at overvåkingen utfordrer samarbeidet mellom stater.

⁷ Dato for oppnevning og funksjonsperiodens utløp.

Generalsekretær i Europarådet, Thorbjørn Jagland, har i 2013 gitt uttrykk for et ønske om internasjonalt regelverk som beskytter borgernes privatliv mot urettmessig statlig og privat overvåking. Internasjonalt ses det også på muligheten for samarbeid mellom statlige kontrollorganer på EOS-feltet, noe som kan være en viktig motvekt til internasjonalt etterretningssamarbeid. Utvalget følger den internasjonale debatten om hvordan demokratisk kontroll av internasjonalt sikkerhets- og etterretningsarbeid skal sikres, og har i denne sammenheng kontakt med flere europeiske kontrollorganer, i tillegg til DCAF⁸.

Utvalget er opptatt av den prinsipielle utfordringen som ligger i at internasjonalt samarbeid mellom tjenester er grenseoverskridende, mens kontrollen er nasjonalt begrenset. Åpenhet om etterretningsvirksomheten og regelverket for de nasjonale tjenestene blir i denne sammenheng desto mer viktig. Utvalget mener det er positivt at de utfyllende bestemmelsene for E-tjenestens innsamling mot norske personer i utlandet og for utlevering av personopplysninger til utenlandske samarbeidende tjenester i 2013 ble gjort offentlig tilgjengelig.⁹ Utvalget fører rutinemessig kontroll med tjenestenes informasjonsutveksling med samarbeidende tjenester, men utvalget er i kontrollinstruksen pålagt at det "så vidt mulig skal iaktta hensynet til kildevern og vern av opplysninger mottatt fra utlandet".

Utvalget har i 2013 overfor de norske tjenestene fulgt opp spørsmålet om norske borgere kan ha blitt ulovlig overvåket i Norge som følge av internasjonalt samarbeid mellom etterretnings- og sikkerhetstjenester. En nærmere omtale følger under avsnittene om de enkelte tjenestene.

Også samarbeidet mellom de nasjonale tjenestene har i de senere årene utviklet seg mye, spesielt samarbeidet mellom PST og E-tjenesten. De to tjenestene samarbeider på flere saksfelter, herunder kontraterror, kontraetterretning og bekjempelse av spredning av masseødeleggelsesvåpen. Utviklingen i samarbeidet viser seg på flere måter. I 2013 ga E-tjenesten, NSM og PST ut en felles samordnet vurdering av trusler og sårbarheter. Utvalget er også blitt orientert om opprettelsen av et felles kontraterrorsenter, som innebærer en samlokalisering av personell fra E-tjenesten og PST. Kontraterrorsenteret ledes av Sjef PST. Samarbeidet mellom tjenestene skaper muligheter, men også utfordringer: Det er vesensforskjeller mellom regelverk og oppgaver for PST, som har til oppgave å overvåke på norsk jord, og E-tjenesten, som bare kan overvåke i utlandet. Tjenestene har kun anledning til å innhente informasjon i medhold av eget rettsgrunnlag. Utvalget vil kontrollere dette samarbeidet nøye.

III OVERSIKT OVER UTVALGETS VIRKSOMHET I 2013

1. Inspeksjonsvirksomheten

I henhold til kontrollinstruksen § 11 nr. 2 skal utvalgets årlige tilsynsvirksomhet minst omfatte halvårlige inspeksjoner av E-tjenesten sentralt, kvartalsvise inspeksjoner i NSM, seks inspeksjoner av PST sentralt og tre inspeksjoner av FSA. I tillegg skal utvalget foreta inspeksjoner av PST-enheter i minst fire politidistrikter, minst to av E-tjenestens stasjoner og/eller sikkerhets- og etterretningsfunksjoner ved militære staber og avdelinger, og av personellsikkerhetstjenesten ved minst to departementer eller etater utenfor NSM. Utvalget kan av eget tiltak gjennomføre inspeksjoner av det øvrige politi og andre organer eller institusjoner som bistår PST, og for øvrig slik inspeksjon som kontrollovens formål tilsier.

Regelverkets krav til utvalgets inspeksjonsvirksomhet er overholdt i 2013. Utvalget har gjennomført totalt 28 inspeksjoner i meldingsåret, hvorav 16 er avholdt i virksomhetene sentralt. Utvalget har inspisert PST-enhetene i Sunnmøre, Troms, Søndre Buskerud og Østfold. Utvalget

⁸ Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces. DCAF er en stiftelse som blant annet arbeider med problemstillinger knyttet til kontroll av internasjonalt etterretningssamarbeid.

⁹ Utfyllende bestemmelser for Etterretningstjenestens innsamling mot norske personer i utlandet samt for utlevering av personopplysninger til utenlandske samarbeidende tjenester. Fastsatt av Forsvarsdepartementet den 24. juni 2013 med hjemmel i instruks om Etterretningstjenesten § 17.

har videre gjennomført inspeksjoner av personellsikkerhetstjenesten ved Den sentrale enhet i PST (DSE), Departementenes servicesenter og Samferdselsdepartementet, samt sikkerhets- og etterretningsfunksjoner ved Rena Leir.

Utvalget har gjennomført tre uanmeldte inspeksjoner i 2013. To er gjennomført i henholdsvis Etterretningstjenesten og Etterretningsbataljonen, i forbindelse med oppfølgingen av undersøkelsen i Etterretningsbataljonen.¹⁰ Det ble videre gjennomført én uanmeldt inspeksjon av Etterretningstjenesten i forbindelse med undersøkelsen av Etterretningstjenestens kildearkiv.¹¹ Utvalget gjennomførte i denne forbindelse også en forhåndsvarslet inspeksjon av Etterretningstjenesten.

I medhold av kontrollinstruksen § 11 nr. 2 bokstav f kan utvalget gjennomføre "inspeksjon av eget tiltak av det øvrige politi og andre organer eller institusjoner som bistår Politiets sikkerhetstjeneste". Med hjemmel i denne bestemmelsen har utvalget i 2013 inspisert NetComs politisvarsenter.

Over en tredjedel av utvalgets inspeksjoner i 2013 har vært rettet mot PST, noe som har bakgrunn i regelverkets krav til antall inspeksjoner i denne tjenesten. Dette innebærer at PST er den tjenesten som er underlagt den mest omfattende kontrollen fra utvalgets side.

Utvalget har i løpet av året hatt 21 interne arbeidsmøter.

2. Klagesaker og saker tatt opp av eget tiltak

Utvalget har i 2013 mottatt 47 klager, mot henholdsvis 21 og 29 klager i 2011 og 2012. Økningen av antall klagesaker har medført at utvalget har brukt betydelig mer ressurser på klagesaksbehandling enn tidligere. I tillegg har utvalget mottatt en rekke henvendelser per e-post og telefon, som ikke har gitt grunnlag for opprettelse av klagesak. Mange klager har vært rettet mot flere av EOS-tjenestene. Utvalget har på formelt grunnlag avvist 16 klager, blant annet under henvisning til at forholdet faller utenfor utvalgets kontrollområde, eller at klagen ikke er tilstrekkelig spesifisert til å kunne behandles av utvalget. I tillegg har én person trukket sin klage. En nærmere oversikt over klagesaksbehandlingen og resultatet av denne gis i forbindelse med omtalen av kontrollen med de enkelte tjenestene.

Det er i 2013 opprettet 26 saker av eget tiltak.

3. Særskilte meldinger avgitt til Stortinget

3.1 Utvalgets undersøkelse av PSTs registrering av personer tilknyttet to muslimske miljøer

Utvalget avga 24. april 2013 en særskilt melding til Stortinget angående PSTs registrering av personer tilknyttet to muslimske miljøer.¹²

Utvalget meldte i årsmeldingen for 2010 at det hadde kritisert PST for å ha behandlet opplysninger om enkeltpersoners politiske og religiøse overbevisning i strid med PST-instruksen¹³ § 15. Som følge av dette startet utvalget et prosjektarbeid for å undersøke PSTs personregistreringer knyttet til to utvalgte muslimske miljøer.

Utvalget gjorde følgende hovedfunn i sin undersøkelse:

1. Utvalget mente at PST i utgangspunktet har hatt grunnlag for overvåkingen av sentrale personer knyttet til de to miljøene. Det vil si at det var nødvendig i forebyggende øyemed innenfor kontraterrorfeltet å danne seg et bilde av visse personer i miljøene.

¹⁰ Se kapittel VIII avsnitt 4.

¹¹ Se kapittel III avsnitt 3.2.

¹² Dokument 7:2 (2012–2013).

¹³ Instruks 19. august 2005 nr. 920 for Politiets sikkerhetstjeneste (PST-instruksen).

2. PST hadde likevel over tid behandlet mange enkeltopplysninger om personer i miljøene, som etter utvalgets oppfatning ikke syntes å tilfredsstillende kravene til nødvendighet og relevans i PST-instruksens §§ 13 og 14. Dette omfattet både irrelevante opplysninger om sentrale personer og opplysninger om mer perifere personer som det ikke syntes nødvendig for PSTs oppgaveløsning å behandle opplysninger om.
3. Tjenesten hadde videre behandlet opplysninger om en rekke personer i strid med PST-instruksens § 15, ved å registrere opplysninger om dem kun på bakgrunn av hva som var kjent om deres religiøse overbevisning.
4. Flere personer var omtalt i arbeidsregisteret Smart på en måte som innebar at de ikke ble eller hadde blitt revurdert og slettet etter den såkalte femårsregelen¹⁴, blant annet fordi de ikke var opprettet som egne personobjekter. Flere av personene i denne kategorien manglet PST grunnlag for å behandle opplysninger om, jf. PST-instruksens § 13.
5. Mulig ukritisk innhenting og bruk av kildeinformasjon kunne ha vært en medvirkende årsak til den omfattende registreringspraksisen utvalget hadde sett i undersøkelsen.

Under utvalgets arbeid med prosjektet informerte PST om at tjenesten, som følge av utvalgets undersøkelse, selv hadde sett et behov for å undersøke sine registreringer knyttet til de to miljøene. Den interne gjennomgangen viste at tjenesten hadde registrert personer og behandlet informasjon som ikke var nødvendig og relevant for PSTs oppgaveløsning, blant annet i strid med PST-instruksens § 15. PST tok funnene alvorlig, og ville vurdere flere oppfølgingstiltak internt.

Kontroll- og konstitusjonskomiteen avga sin innstilling 4. juni 2013. Innstillingen var enstemmig, og komiteen viste til at det er viktig at PST finner den rette balansen mellom det som skal og det som ikke skal registreres. Komiteen viste videre til at det var positivt at PST selv hadde foretatt undersøkelser i saken og iverksatt tiltak for å rydde opp i sin egen registreringspraksis.

Den særskilte meldingen ble behandlet i Stortinget 10. juni 2013. Det ble fattet vedtak i samsvar med komiteens innstilling.

* * *

PST ble i oktober 2013 bedt om en redegjørelse for status på oppfølgingen av utvalgets prosjektrapport og interne gjennomgang. I PSTs svarbrev til utvalget i desember 2013 ble det opplyst at tjenestens gjennomgang av de to miljøene hadde resultert i sletting av opplysninger om til sammen 55 personer og 186 etterretningshendelser i Smart. I tillegg var det gjort endringer av opplysninger om 28 personer. PST opplyste videre at det ble utarbeidet et utkast til ny saksbehandlingsrutine, som ble sendt på høring til ledere ved DSE samt lokale enheter med svarfrist i juni 2013. Høringen endte med flere innspill til justeringer. Den videre prosessen er satt i bero inntil man får en bedre oversikt over hvilke endringer den fremtidige omorganiseringen i PST vil medføre for rutinen.

Utvalget ser positivt på at tjenesten har utarbeidet utkast til ny saksbehandlingsrutine og har bedt om å bli holdt orientert om den videre prosessen.

3.2 Utvalgets undersøkelse av opplysninger om norske kilder mv. i Etterretningstjenesten

Utvalget avga 16. desember 2013 en særskilt melding til Stortinget om sin undersøkelse av opplysninger om norske kilder mv. i E-tjenesten.¹⁵

¹⁴ Jf. retningslinjer for behandling av opplysninger i PST 19. august 2005 (PST-retningslinjene) § 3-7 tredje ledd.

¹⁵ Dokument 7:1 (2013–2014).

Utvalget gjennomførte en uanmeldt og en anmeldt inspeksjon, i tillegg til flere påfølgende møter for å undersøke E-tjenestens avdeling for menneskebasert innhenting. Utvalget gjennomgikk samtlige mapper til norske kilder i avdelingens arkiver. I tillegg ble det tatt flere stikkprøver i avdelingens datasystem.

Utvalget gjorde i sin undersøkelse ingen funn som tilsa at tjenesten systematisk hadde behandlet opplysninger om norske kilder og/eller andre norske personer (kildens nærstående og potensielle kilder) i strid med gjeldende regelverk. Utvalget avdekket heller ikke at tjenesten hadde overtrådt forbudet mot å overvåke eller på annen fordekt måte innhente informasjon om norske personer i Norge.

Utvalget påpekte imidlertid at E-tjenestens rettslige grunnlag for å behandle sensitive personopplysninger om kildenes nærstående er tvilsomt. Utvalget bemerket også at det var vanskelig å se at tjenesten kan behandle andre opplysninger om potensielle kilder enn det som er nødvendig av notoritetshensyn, med tanke på fremtidig kontakt e.l. Utvalget mente videre at tjenesten i enkelte tilfeller hadde behandlet opplysninger som syntes å være irrelevante og/eller unødvendige. E-tjenesten ble på denne bakgrunn bedt om å følge opp behovet for et klarere hjemmelsgrunnlag for behandling av opplysninger om kildens nærstående, samt å utarbeide et internt regelverk for bruken av kilder som innhentingsmetode, der det blant annet oppstilles kriterier for opplysningenes relevans og nødvendighet. Videre etterlyste utvalget klare regler for innhenting og behandling av opplysninger om potensielle kilder. Det ble endelig forutsatt at tjenestens arkiver organiseres slik at det ligger til rette for utvalgets fremtidige kontroller.

I et brev fra E-tjenesten til Forsvarsdepartementet i desember 2013, som utvalget mottok i kopi, uttrykte tjenesten at hjemmelsgrunnlaget for å kunne behandle sensitive personopplysninger ikke er tvilsomt, og at det derfor i utgangspunktet ikke er behov for å klargjøre gjeldende rett på dette punkt. Siden EOS-utvalgets syn har skapt tvil og usikkerhet om tolkningen, mente tjenesten at det likevel er nødvendig å få gjeldende rettstilstand avklart fra Forsvarsdepartementets side. Tjenesten vil inntil spørsmålet er avklart fortsette sin praksis basert på den lovtolkning som tjenesten hittil har lagt til grunn, fordi "noe annet vil være svært uheldig for tjenestens operasjoner og innvirke negativt på tjenestens oppdragsløsning".

Utvalget vil i 2014 følge opp avklaringen av hjemmelsgrunnlaget, samt utviklingen av det interne regelverket i tjenesten.

4. Møter, besøk og deltakelse på konferanser

I det følgende redegjøres det kort for møter, besøk, seminarer, konferanser mv. som utvalget og dets sekretariat i løpet av 2013 har deltatt på i Norge og i utlandet.

Sekretariatsmøte i Stockholm

I mai 2013 gjennomførte utvalgets sekretariat et møte med sekretariatet til Säkerhets- og integritetsskyddsmyndigheten (Säkint) i Stockholm. Under møtet ble blant annet sammensetningen av og arbeidsformen til begge lands utvalg og sekretariater diskutert.

Møte med Datatilsynet

Utvalget avholdt i august 2013 et møte med Datatilsynet, der blant annet avsløringene av amerikanske myndigheters overvåking i utlandet, implementeringen av politiregisterloven og Datatilsynets ombudsrolle overfor PST var temaer. Utvalget og Datatilsynet har flere felles interesser og utfordringer, og det ble avtalt at utvalget og tilsynet skal opprettholde kontakten.

Studiereise til Genève og Strasbourg

I september 2013 gjennomførte utvalget og sekretariatet en studiereise til Genève og Strasbourg.

I Genève arrangerte utvalget sammen med Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)¹⁶ et seminar om utarbeidelsen av en håndbok for kontroll med internasjonalt etterretningssamarbeid, som ventes publisert i 2014. Løwer var med på å innlede seminaret mens Koritzinsky og utvalgets teknisk sakkyndige, Kjetil Otter Olsen, deltok i panelet i en av sesjonene.

I Strasbourg gjennomførte utvalget møter med en representant fra sekretariatet til Venezia-kommisjonen, en representant fra sekretariatet til Europarådets terrorismekomité (CODEXTER), den norske dommeren i Den europeiske menneskerettighetsdomstolen, Erik Møse, og den norske delegasjonen til Europarådet. Formålet med møtene var blant annet å bli orientert om Europarådets arbeid med menneskerettigheter og terrorbekjempelse, samt hvordan den demokratiske kontrollen av internasjonalt sikkerhets- og etterretningsarbeid kan sikres.

Sekretariatsmøte med riksarkivaren

Utvalgets sekretariat gjennomførte i oktober 2013 et møte med riksarkivaren, der blant annet problemstillinger knyttet til avlevering av sikkerhetsgradert materiale til Riksarkivet ble diskutert.

Foredrag i Oslo Militære Samfund

Løwer holdt i oktober 2013 et foredrag i Oslo Militære Samfund med temaet "Kontrollen med de hemmelige tjenestene – det demokratiske dilemma".

Foredrag for kontroll- og konstitusjonskomiteen

I november 2013 holdt Løwer en orientering om utvalget for den nye kontroll- og konstitusjonskomiteen.

Foredrag på personvernkonferansen

Koritzinsky holdt i desember 2013 foredraget "Rettslige rammer for norske hemmelige tjenesters personovervåking – og EOS-utvalgets kontroll" på Personvernkonferansen 2013, som ble arrangert av Senter for rettsinformatikk ved Universitetet i Oslo.

5. Forslag om ekstern evaluering av utvalget og styrking av sekretariatet

Utviklingen av EOS-feltet blir løpende drøftet internt i utvalget. I løpet av utvalgets historie er det bare gjort mindre vesentlige endringer i lov og instruks for utvalget. Utvalgets egen oppfatning er at kontrollmodellen er formålstjenlig. Utvalget søker likevel regelmessig å evaluere og forbedre egen virksomhet innenfor de til enhver tid gitte rammer.

Innenfor rammen av utvalgets kontrollområde har det, som beskrevet av utvalget i årsmeldingene for 2011 og 2012, funnet sted en betydelig og akselererende utvikling. Denne utviklingen har vist seg på mange områder. Noen av disse er EOS-tjenestenes fullmakter, deres ressurser, samarbeidet mellom tjenestene og den teknologiske kompleksiteten i arbeidet. Den siste tiden har også vist en økt oppmerksomhet rettet mot overvåking generelt og EOS-tjenestene spesielt.

Sekretariatet har de siste årene blitt styrket. Dette har muliggjort bedre forberedelse av inspeksjoner, grundigere klagesaksbehandling, behandling av flere saker og gjennomføring av mer dyptgående undersøkelser og prosjekter. Av andre endringer kan nevnes at utvalget rapporterer om flere saker i form av særskilte meldinger til Stortinget og at uanmeldte inspeksjoner er tatt i bruk som en kontrollmetode.

I kontroll- og konstitusjonskomiteens innstilling til utvalgets årsmelding for 2012 ble det uttrykt at utvalget "har et selvstendig ansvar for å vurdere hvor omfattende kontrollvirksomhet som er nødvendig for å sikre tilstrekkelig kontroll av de hemmelige tjenestene". Komiteen viste også til at "EOS-utvalget i sine forslag til budsjett må ta høyde for et eventuelt behov for fremtidig økt kontrollhyppighet i lys av et forventet økt aktivitetsnivå hos de hemmelige tjenestene".

¹⁶ Se fotnote 8.

Utvalget har på denne bakgrunn i 2013 bedt Stortinget om å vurdere å iverksette en ekstern og fremtidsrettet evaluering av virksomheten. Stortingets presidentskap har meddelt utvalget at det har truffet beslutning om å foreta en gjennomgang av EOS-utvalgets arbeid, herunder de rettslige rammene for utvalgets virksomhet.

Ved siden av et omfattende inspeksjonsregime som er fastlagt i lov, stiller den økte saksmengden større krav til utvalget. Utvalget har i 2013 derfor også anmodet Stortinget om ressurser til ytterligere forsterkning av sekretariatet, blant annet for å styrke den juridiske og tekniske kompetansen.

IV POLITIETS SIKKERHETSTJENESTE (PST)

1. Generelt om kontrollen

I 2013 har utvalget gjennomført seks inspeksjoner i Den sentrale enhet (DSE). Utvalget har videre gjennomført inspeksjoner av PST-enhetene i Troms, Sunnmøre, Søndre Buskerud og Østfold. Utvalget får regelmessige orienteringer om den løpende virksomheten i tjenesten og om spesielle temaer og saker som utvalget på forhånd har bedt om. Videre gjennomgås og kontrolleres etterforskingssaker og forebyggende saker i PST, samt tjenestens arkiver og registre.

Utvalget har i 2013 mottatt 21 klager fra enkeltpersoner rettet mot PST, mot 14 klager i 2012. Flere av klagen er også rettet mot andre tjenester. Enkelte av klagesakene blir nærmere omtalt i avsnitt 11.

Utvalget meddelte i årsmeldingen for 2012 at PST hadde behandlet en rekke person- og etterretningsopplysninger utenfor arkiver og registre. Saken er fulgt opp i 2013 og undersøkelsene viste at slik behandling fortsatt pågikk, også i andre elektroniske mapper som PST ikke har orientert utvalget om. I forlengelsen av saken, er det i 2013 gjennomført søk etter samtlige personer som har klaget til utvalget, med det formål å se om utvalget har avsluttet klagesaker på feilaktig grunnlag. Søkene ga ikke grunn til gjenåpning av noen klagesaker. Saken er omtalt i avsnitt 3.

Som følge av opplysninger om amerikanske myndigheters overvåking i utlandet har utvalget i 2013 blitt orientert om andre staters etterretningsvirksomhet i Norge og PSTs samarbeid med utenlandske tjenester, herunder PSTs rutiner for informasjonsutveksling. *PSTs samarbeid med utenlandske samarbeidende tjenester vil være et sentralt kontrollpunkt for utvalget også i 2014.*

Ved en lovendring i 2013 ble utvalgets innsynsrett i alle virksomheter som bistår EOS-tjenestene presisert.¹⁷ Utvalget har i 2013 foretatt inspeksjon av politisvarsenteret til NetCom, som bistår PST ved gjennomføring av kommunikasjonskontroll.¹⁸

2. Kontrollen med arkiver og registre

2.1 Innledning

En sentral del av utvalgets kontroll med PST er å kontrollere tjenestens arkiver og registre, som er elektroniske. Det foretas i denne sammenheng særlig en vurdering av opplysningenes nødvendighet, relevans, formålsbestemthet og kvalitet. Utvalget kontrollerer også at PST foretar individuelle vurderinger av registreringsgrunnlaget, og at opplysninger slettes når vilkårene for behandling av dem ikke (lenger) er til stede.

¹⁷ Lov 21. juni 2013 nr. 81 om endring i lov 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste. Endringsforslaget ble fremmet i utvalgets årsmelding for 2012.

¹⁸ Inspeksjonen er omtalt i kapittel VIII avsnitt 2.

Kontrollen er i stor grad stikkprøvebasert, og baserer seg både på tilfeldige stikkprøver og på mer kvalifiserte og avanserte søk. I forkant av hver inspeksjon i PST søker sekretariatet i arbeidsregistret Smart og i andre systemer, som sekretariatet har fullstendig tilgang til. Resultatene av sekretariatets forberedende søk gjennomgås av utvalget under inspeksjonene. Utvalget kan også gjennomføre søk i systemene under inspeksjonene.

Utvalget har i 2013 tatt opp flere saker der det er stilt skriftlige spørsmål til PST angående behandlingen av personopplysninger i tjenestens arkiver og registre. *Utvalgets inntrykk er at PST i det alt vesentlige retter seg etter utvalgets merknader og er enig i utvalgets tolkning av regelverket.* Utvalgets kontroll har ført til at opplysninger om en rekke personer har blitt slettet fra tjenestens systemer. Enkelte av sakene gjennomgås under avsnitt 2.2 og 2.3.

2.2 Stikkprøvekontroller av arbeidsregistreringer i Smart

PST-instruksens kapittel IV og PST-retningslinjene¹⁹ oppstiller krav til behandling av opplysninger i PST. I PST-instruksens § 13 oppstilles det krav til formålsbestemthet og nødvendighet. PST kan behandle opplysninger som er nødvendige for tjenestens oppgaveløsning. Formålet med å behandle opplysninger skal angis konkret i forbindelse med opprettelse av forebyggende sak eller ved den enkelte arbeidsregistrering, jf. PST-retningslinjene § 2-1. I dette ligger det at det skal foretas en individuell vurdering av den enkelte person som registreres, før registrering finner sted. I tillegg stilles det blant annet krav til opplysningens kvalitet, det vil si at opplysningene må være tilstrekkelige og relevante for formålet med behandlingen, at opplysningene må være korrekte og oppdaterte, samt at opplysningene ikke skal lagres lenger enn det som er nødvendig ut fra formålet med behandlingen, jf. PST-instruksens § 14.

Utvalget har i 2013 tatt opp flere arbeidsregistreringer som ikke oppfyller ovennevnte krav. Enkelte av sakene gjennomgås i det følgende.

I en sak viste utvalget til at PST hadde behandlet en omfattende mengde personopplysninger om én person og at tjenesten ikke hadde begrunnet hvorfor opplysningene var registrert. I det avsluttende brevet til tjenesten merket utvalget seg at PST hadde foretatt en ekstraordinær gjennomgang av opplysningene om personen på bakgrunn av utvalgets spørsmål, og at tjenesten ville slette opplysningene om vedkommende i Smart. I etterkant foretok utvalget kontrollsøk på personen. Dette viste at personen fortsatt var registrert i Smart. Til dette svarte PST (DSE) at det som en følge av instruks til lokal PST om å slette personinformasjonen, ved en feil i stedet var blitt lagt til ny informasjon og ny arbeidshypotese om vedkommende. *Personen er nå slettet fra Smart.*

I en annen sak merket utvalget seg at PST hadde redusert sin oppmerksomhet knyttet til et miljø i løpet av de senere årene, og at en del av registreringene derfor kunne vært bedre oppdatert. På den bakgrunn foretok PST en gjennomgang av miljøet og et annet miljø utvalget hadde stilt spørsmål ved. I sine avsluttende merknader i saken skrev utvalget at det var positivt at PST hadde foretatt en grundig evaluering av registreringer på personer i miljøene med tanke på sletting/retting/videreføring av personer med oppdaterte arbeidshypoteser. Utvalget merket seg at PSTs gjennomgang resulterte i at tjenesten slettet minst 89 personer fra Smart.

2.3 Tjenestens praktisering av kravet om revurdering av arbeidsregistreringer etter femårsregelen

Det følger av PST-retningslinjene § 3-7 tredje ledd at arbeidsregistreringer som ikke er tilført nye opplysninger etter fem år skal gjennomgås og at opplysningene skal slettes dersom de ikke lenger er nødvendig for formålet med behandlingen.

I årsmeldingen for 2012 viste utvalget til at det hadde kritisert PST for å ha praktisert et unntak fra femårsevalueringen for gitte personkategorier, uten at utvalget hadde vært kjent med dette. PST fjernet unntaket etter en ny vurdering, slik at personkategoriene for fremtiden behandles i

¹⁹ Retningslinjer for behandling av opplysninger i PST. Godkjent av Justisdepartementet 12. desember 2007.

samsvar med femårsregelen. Utvalget har i 2013 sett enkelte eksempler på at personer i de aktuelle kategoriene fortsatt ikke har blitt revurdert, noe som er påpekt overfor tjenesten.

Utvalget har i 2013 videre sett at feil i datascriptet²⁰ som plukker ut registreringer til femårsevaluering har ført til at et vesentlig antall personer ikke har vært revurdert. *Dette er ikke tilfredsstillende.*

I én sak avdekket utvalget at personer som var overvåket av PST og som også hadde vært undergitt personkontroll²¹, ikke hadde blitt revurdert etter femårsregelen. Dette har bakgrunn i at personkontrollregistreringer ikke er omfattet av kravene som oppstilles for arbeidsregistreringer, noe som hadde forårsaket at opplysninger om personer som også er eller har vært overvåket, ikke var revurdert. Ifølge PST skyldtes den manglende revurderingen i slike tilfeller en feil i datascriptet. Utvalget forutsatte at feilen ble rettet, slik at personer som er registrert i Smart blir revurdert etter femårsregelen i samsvar med retningslinjene § 3-7 tredje ledd, uavhengig av om de har vært undergitt personkontroll eller ikke. PST har etter utvalgets oppfølging meldt tilbake at det er utarbeidet en egen modul for personkontrollen, avsondret fra etterretningsdelen i Smart, slik at personkontrollen ikke lenger hindrer arbeidsregistreringer i å bli underlagt revurdering. *Utvalget ser positivt på dette.*

I en annen sak så utvalget at en føring i møte- og notoritetsloggen²² medførte at opplysninger om en person ikke ble revurdert. Etter utvalgets oppfatning skal ikke opplysninger som er noe annet enn etterretningsinformasjon kunne hindre revurdering av arbeidsregistreringer etter femårsregelen. I motsatt fall vil tilføring av opplysninger som ikke anses etterretningsmessig relevante, kunne gjøre at opplysninger om en person blir oppbevart lenger enn det som er nødvendig ut fra formålet med behandlingen. På denne bakgrunn anmodet utvalget PST om at personen ble revurdert i henhold til femårsregelen.

I en tredje sak viste det seg at loggføringer på to personer hadde ført til at femårskontrollen var blitt suspendert. PST meldte at det var gjort endringer i datascriptet for å hindre dette. I forbindelse med spørsmål om revurderingen av opplysninger om en annen person i den samme saken, opplyste PST at vedkommende antakelig var blitt slettet da det ble gjennomført rettinger i datascriptet før sommeren 2013. PST opplyste at rettingene i det nevnte datascriptet har medført at flere tusen personer har blitt lagt til listen for femårsvurdering. For utvalget fremstår feilene som ytterligere eksempler på at scriptet som skal sikre at personer som er registrert i Smart blir revurdert etter femårsregelen, ikke fungerer etter formålet.

Utvalget har for øvrig gjentatt sin tidligere forutsetning om at det foretas konkrete revurderinger, og at det ikke er tilstrekkelig med generelle begrunnelser ved videreføringer av arbeidsregistreringer.

2.4 Registreringer av etnisk eller nasjonal bakgrunn, politisk, religiøs eller filosofisk overbevisning mv.

PST-instruksen § 15 forbyr behandling av opplysninger om en person "kun på bakgrunn av hva som er kjent om personens etnisitet eller nasjonale bakgrunn, politisk, religiøs eller filosofisk overbevisning" mv.

I forbindelse med undersøkelser av en sak ble det avdekket at det var behandlet opplysninger om en person utenfor arkiver og registre. Opplysningene omfattet personens navn og nasjonale bakgrunn. I det avsluttende brevet til tjenesten bemerket utvalget at det "knytter ... seg begrunnet

²⁰ Dette datascriptet er et program som er konstruert slik at det automatisk finner registreringer som er modne for en manuell gjennomgang iht. kravet til femårsevaluering.

²¹ Ved personkontroll ifm. sikkerhetsklarering gjennomføres det undersøkelser i registre ved PST, jf. personellsikkerhetsforskriften § 3-4 første ledd nr. 5.

²² Møte- og notoritetsloggen er et administrativt verktøy for å ha notoritet på aktiviteter utført i operativ sammenheng. Loggen skal ikke inneholde informasjon av etterretningsmessig karakter.

og betydelig tvil til om behandlingen av opplysninger om [personen] i dokumentet ... går klar av forbudet i § 15 mot å behandle opplysninger om en person kun på bakgrunn av hva som er kjent om personens 'nasjonale bakgrunn'. Utvalget uttrykte at det forhold at tjenesten fra 1990-tallet og frem til saneringen av I-området i 2013 fortsatte å behandle opplysninger om personen, kun på bakgrunn av vedkommendes nasjonalitet, medførte at behandlingen har utgjort et brudd på § 15 fra og med PST-instruksens ikrafttredelse. Utvalget fant dermed grunn til å kritisere PST for behandlingen av opplysninger om personen. Opplysningene ble slettet i forbindelse med PSTs gjennomgang av I-området. Se nærmere under avsnitt 3 om omtalen av PSTs behandling av opplysninger utenfor arkiver og registre.

Utvalget har i 2013 også kritisert tjenesten for å behandle opplysninger om enkeltpersoner i strid med PST-instruksen § 15, jf. utvalgets prosjektrapport angående PSTs registrering av personer tilknyttet to muslimske miljøer.²³ I politiregisterloven § 7, som ennå ikke er trådt i kraft, fremgår det at opplysninger om nasjonal eller etnisk bakgrunn, politisk, religiøs eller politisk overbevisning mv. kun kan behandles dersom det er "strengt nødvendig" ut fra formålet med behandlingen. I forlengelsen av utvalgets prosjektrapport, har tjenesten gitt uttrykk for at politiregisterloven § 7 innebærer en viss innskjerpelse av inngangsvilkåret for behandling av slike opplysninger som bestemmelsen er satt til å verne, sammenliknet med PST-instruksen § 15. Utvalget la til grunn at PSTs registreringspraksis i fremtiden vil være i overensstemmelse med politiregisterlovens bestemmelser.

PSTs praksis på området vil fortsette å være et sentralt punkt i utvalgets kontrollvirksomhet i 2014, også etter ikrafttredelsen av politiregisterloven.

3. Behandling av opplysninger utenfor arkiver og registre

3.1 Innledning

Utvalget meddelte i årsmeldingen for 2012 at PST hadde behandlet etterretnings- og personopplysninger i egne mappestrukturer på PSTs datanettverk. Saken er fulgt opp i 2013 og utvalgets undersøkelser har vist at det fortsatt behandles opplysninger utenfor de etablerte arkivene og registrene, også i andre elektroniske mapper som PST ikke har orientert utvalget om.

En nærmere omtale av PSTs behandling av opplysninger på de såkalte "I-", "F"- og "H"-områdene²⁴ følger nedenfor under avsnitt 3.2 til 3.4. Utvalgets funn av opplysninger som stammet fra fortrolig kommunikasjon mellom advokat og klient på I-området, følger nedenfor under avsnitt 3.5.

3.2 I-området

I årsmeldingen for 2012 redegjorde utvalget for PSTs behandling av opplysninger på I-området. Bruken av dette området var ukjent for utvalget og det var uforenlig med forutsetningen om at etterretningsopplysninger skal behandles i etterretningsregistret Smart, noe PST flere ganger hadde uttrykt overfor utvalget. Behandlingen av opplysninger på I-området førte til at opplysninger hadde vært holdt utenfor utvalgets kontroll. Utvalget kritiserte PST for denne praksisen.

Som følge av den manglende kjennskapen til bruken av I-området, hadde ikke utvalgets undersøkelser i klagesaker rettet mot PST vært fullstendige. PST ble på denne bakgrunn bedt om å tilrettelegge for søk på I-området, noe som ikke tidligere hadde vært teknisk mulig. Formålet med undersøkelsen var å se om utvalget hadde avsluttet klagesaker på feilaktig grunnlag. *Det er i 2013 gjennomført søk etter samtlige personer som har klaget til utvalget, men det er ikke gjort noen funn som begrunner gjenåpning av avsluttede klagesaker.* På bakgrunn av en klagesak

²³ Se kapittel III avsnitt 3.1.

²⁴ "I-området" og "F-området" er to nettverksstasjoner som er tilknyttet PST-nettet. Gjennom Windows Utforsker kan man se stasjonenes mappestruktur, herunder alle filer som er behandlet der. "H-området" er den enkelte tjenestemanns "personlige" område på datanettverket.

som ble mottatt i 2012, har imidlertid utvalget i 2013 kritisert PST for å behandle opplysninger om vedkommende utenfor arkiver og registre. Se nærmere om saken i avsnitt 11.

Under søkene på klagerne kom utvalget over en omfattende mengde etterretnings- og personopplysninger. Da utvalget kritiserte PST for bruken av I-området i 2012, var det ikke åpnet opp for søkemuligheter i systemet, men utvalget fant likevel frem til opplysninger som var behandlet i strid med regelverket. Omfanget av slike opplysninger viste seg imidlertid å være vesentlig større enn det utvalget avdekket i 2012.

I et avsluttende brev til tjenesten uttrykte utvalget følgende:

“I brev til PST 12. juni 2012 la utvalget til grunn at det var behandlet opplysninger på I-området i strid med kravene til nødvendighet, relevans og formålsbestemthet som følger av PST-instruksen §§ 13 og 14, jf. retningslinjene § 3-7 tredje ledd.

Utvalget har gjennom flere søk på I-området funnet en svært stor mengde opplysninger som bekrefter dette, herunder flere Excel-dokumenter som inneholdt personopplysninger om mange tusen personer. Dokumentene fremstår for utvalget som søkbare sideregistre, som PST ikke skal ha.

Dette innebærer at PSTs bruk av I-området har vært av en langt mer alvorlig og inngripende karakter enn det utvalget først meddelte i brev 12. juni 2012. Dette forsterker utvalgets kritikk av PST i saken.”

Som det ble vist til i årsmeldingen for 2012, besluttet PST at det skulle ryddes opp på I-området. Alle avdelinger og lokale enheter ble bedt om å gjennomgå sin informasjon og overføre alt som ikke kunne eller skulle være der til riktig plassering i arbeidsregisteret Smart eller arkiv- og saksbehandlingssystemet DocuLive. Gjenværende informasjon skulle slettes. Utvalget ble i juni 2013 orientert om at gjennomgangen av I-området var slutført.

Under inspeksjoner av to lokale PST-enheter i slutten av 2013 fant utvalget likevel at enhetene behandlet opplysninger på I-området. Under henvisning til at PST tidligere hadde opplyst at I-området var gjennomgått og at person- og etterretningsopplysningene som var behandlet i strid med regelverket var slettet, ble PST bedt om kommentere funnene. Tjenesten ble også bedt om å redegjøre for hvordan den vil sikre at I-området ikke brukes til å behandle person- og etterretningsopplysninger i fremtiden.

I sitt svar til utvalget erkjente PST at det ikke burde ha blitt behandlet opplysninger på I-områdene til de to lokale enhetene, og det ble opplyst at opplysningene var blitt slettet. For å sikre at I-området ikke brukes til behandling av personopplysninger i fremtiden, opplyste PST at det kontinuerlig jobbes med informasjon, opplæring og internkontroll. Det ble videre opplyst at Sjef PST hadde lagt ut informasjon om EOS-utvalgets arbeid på tjenestens intranett, og at det etter hvert vil bli gitt ytterligere informasjon om internt regelverk for registrering. Videre ble det opplyst at det vil utarbeides en ny saksbehandlingsrutine, som blant annet vil ta for seg behandling av informasjon i PST. I forbindelse med ny organisering i PST vil det i tillegg etableres et mer robust regime for internkontroll, som blant annet innebærer tre nye controllerstillinger. PST uttrykte at intensjonen er at dette skal bidra til å styrke kompetansen og blant annet gjøre tjenesten dyktigere til å utarbeide gode arbeidshypoteser og gjøre solide vurderinger.

Utvalget meldte i et avsluttende brev til tjenesten at det hadde merket seg at tjenesten vil forbedre sine rutiner for behandling av opplysninger gjennom utarbeidelse av nye saksbehandlingsrutiner og internkontroll. Det ble samtidig understreket at utvalget forutsetter at opplysninger behandles i tråd med gjeldende regelverk, og at det vil fortsette å undersøke tjenestens mappestruktur.

3.3 F-området

Utvalget har i sine undersøkelser av tjenestens datanettverk videre funnet at det er behandlet opplysninger på et annet område i mappestrukturen – på F-området. Funnene inkluderte blant annet hundrevis av personfotografier, skjermdumper av personlige Facebook-profiler, oversikter over medlemmer av flere organisasjoner og oversikter over kontaktnett og relasjoner. Utvalget stilte på bakgrunn av funnene flere skriftlige spørsmål til PST.

I det avsluttende brevet til PST i uttrykte utvalget følgende:

“Utvalget har vært ukjent med at det behandles opplysninger på F-området. Ved gjennomgangen av området har utvalget sett flere eksempler på opplysninger som synes å være behandlet i strid med kravene til nødvendighet, relevans og formålsbestemthet som følger av PST-instruksens §§ 13 og 14, jf. retningslinjene § 3-7 tredje ledd. Etter utvalgets oppfatning er behandlingen av opplysningene på F-området uforenlig med tjenestens redegjørelse og utvalgets konklusjoner i I-områdesaken.

Utvalget mener det er kritikkverdig at tjenesten ikke har opplyst utvalget om bruken av F-området, noe som i praksis har ført til at opplysningene er holdt utenfor utvalgets kontroll, samt at utvalgets konklusjoner i I-områdesaken ikke synes å ha vært fulgt opp på andre tilsvarende områder. Det bemerkes i denne sammenheng at flere av opplysningene som var behandlet på F-området var av nyere dato.”

Utvalget merket seg for øvrig at PST ville gjennomgå F-området i løpet av første kvartal 2014. *Utvalget vil holde seg orientert om status i dette arbeidet.*

3.4 H-området

Sett hen til tjenestens forutsetning om at etterretningsopplysninger ikke skal behandles utenfor Smart, samt at slike opplysninger skal være lett tilgjengelig for utvalgets kontroll, har utvalget lagt til grunn at den enkelte tjenestemanns “personlige” område på datanettverket – H-området – ikke brukes til å behandle personopplysninger av tjenestemessig art.

Under en inspeksjon av en lokal PST-enhet i 2013 fant utvalget likevel at det var behandlet opplysninger om to personer på H-området til en av de lokalt ansatte. PST erkjente overfor utvalget at opplysningene var behandlet i strid med regelverket.

Utvalget har bedt tjenesten om å vurdere å utarbeide tydelige saksbehandlingsrutiner for behandling av opplysninger på personlige områder på datanettverket, slik at det for den enkelte tjenestemann fremstår som klart at H-området ikke skal brukes til å lagre etterretnings- eller personopplysninger.

3.5 PSTs håndtering av advokat-/klientkommunikasjon på I-området

I forbindelse med utvalgets undersøkelser av PSTs behandling av dokumenter på I-området, avdekket utvalget at tjenesten hadde behandlet en stor mengde opplysninger som stammet fra fortrolig kommunikasjon mellom advokat og klient, innhentet hovedsakelig gjennom kommunikasjonskontroll i etterforskingssaker. Dette omfattet flere personer og deres advokater.

Utvalget kritiserte tjenesten for å ha unnlatt å slette et nokså omfattende materiale knyttet til fortrolig kommunikasjon mellom siktede/mistenkte og deres advokater, og for at tjenesten hadde oppbevart denne svært fortrolige informasjonen over lang tid etter avslutning av sakene. Materialet skulle etter utvalgets oppfatning ha vært slettet umiddelbart. Utvalget viste til at advokat-/klientkommunikasjon nyter et særlig vern etter Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 8. Uberettiget lagring av slik kommunikasjon utgjør et brudd på konvensjonsbestemmelsen. PST beklaget overfor utvalget at tjenesten hadde unnlatt å slette det som lå igjen på I-området av fortrolig advokat-/klientkommunikasjon innhentet gjennom skjulte tvangsmidler.

Om PSTs adgang til avlytting/gjennomhøring av slik kommunikasjon, uttalte utvalget blant annet:

“Etter utvalgets oppfatning kan ... ikke PST lovlig avlytte, gjennomhøre samtaler, lese SMS'er eller e-poster mellom mistenkte/siktede og vedkommendes advokat, dersom det på forhånd er klart for PST at mistenkte kommuniserer med sin advokat. Utvalgets mener PST aktivt bør søke å minimere mulighetene for at avlytting av slik kommunikasjon skal forekomme.”

Utvalget fant grunn til å vise til Metodekontrollutvalgets uttalelser i NOU 2009: 15 side 258, som tilsier at dersom PST blir klar over at det er fortrolig kommunikasjon mellom advokat og klient som avlyttes, så må avlyttingen skrus av eller stanses. Videre gjennomhøring etter at PST blir klar over at kommunikasjonen er en fortrolig samtale mellom advokat og klient, vil etter utvalgets vurdering kunne “medføre at politiet med viten trenger inn i fortrolig informasjon, som nyter et særlig vern etter EMK artikkel 8 og de norske reglene om vitneforbud og -fritak”, jf. uttalelser fra Justis- og beredskapsdepartementet i Prop. 147 L. Utvalget viste videre til PSTs svar til utvalget i tidligere sak om tjenestens håndtering av advokat-/klientkommunikasjon, omtalt i årsmeldingen for 2012, der PST uttalte:

“PST slutter seg til den tolkning av straffeprosessloven § 216g som fremgår av rapporten fra Advokatforeningen som utvalget viser til. Det vil si at der hvor man som ledd i kommunikasjonskontrollen blir oppmerksom på at det som fanges opp/lagres/avspilles er en advokatsamtale mellom klient og advokat, skal opptaket så snart som mulig skrus av/stanses/slettes. Dette gjelder både det som klienten sier til sin advokat og omvendt.”

Utvalget uttrykte overfor PST at dette selvsagt må gjelde tilsvarende for SMS- og e-postkommunikasjon mv. mellom advokater og deres klienter.

Om adgangen til å nedtegne og lagre informasjon som stammer fra fortrolig advokat-klientkommunikasjon, bemerket tjenesten selv at den “ser at det ikke skulle vært ført så utførlige notater av klientsamtalene”. Om dette uttrykte utvalget:

“Etter utvalgets vurdering tilsier begrensinger i adgangen til å avlytte/gjennomhøre advokat-/klientkommunikasjon at PST er pliktig til ikke å nedtegne opplysninger fra kommunikasjonen, når tjenesten blir klar over at avlyttingen omhandler fortrolige advokat-/klientsamtaler. Tjenesten viser til at den som lyttet på kommunikasjonskontrollen ‘hadde imidlertid ikke alltid tilstrekkelig kunnskap om saken til at vedkommende operatør kunne vurdere innholdet i en samtale, og heller ikke om det forelå et advokat-klientforhold mellom de som kommuniserte’. Etter utvalgets oppfatning er dette problematisk, idet man ‘må kunne ha tillit til at politiet opptrer med den samme objektivitet når det er tale om gjennomhøring av materiale som potensielt sett kan inneholde beskyttet informasjon’ for å begrense muligheten for misbruk, jf. Prop 147 L punkt 6.8.2.3.

Utvalget merker seg at tjenesten skriver at ‘der det for KK-operatøren fremstår som klart at det han hører er kommunikasjon mellom advokat og klient, eller annen kommunikasjon som er gjenstand for bevisforbud, ikke er nødvendig med utfyllende nedtegning av innhold, men bare en angivelse av at det fant sted en samtale som er undergitt bevisforbud’.

Utvalget fremhevet blant annet at hensynet til og behovet for et særskilt vern av fortrolig advokat-/klientkommunikasjon tilsier at avlytting/gjennomhøring stanses, og kommunikasjon slettes, så snart PST blir klar over at advokat-/klientkommunikasjon er avlyttet gjennom kommunikasjonskontrollen.

Utvalget er gjort kjent med at PST har utarbeidet en rutine for behandling av kommunikasjon som er undergitt et særskilt vern. Det fremgår av rutinen at “[v]jernede opplysninger skal slettes så snart som mulig, om nødvendig etter at politiet har gjennomgått materialet for å bringe på det rene hva som skal slettes”.

4. PSTs bruk av skjulte tvangsmidler

4.1 Generelt om tvangsmiddelbruken og kontrollen av den

Utvalget fører regelmessig etterfølgende kontroll med PSTs bruk av skjulte tvangsmidler, slik som kommunikasjonskontroll, skjult kameraovervåking, romavlytting, teknisk sporing og hemmelig ransaking. Utvalget kontrollerer også tjenestens bruk av ulovfestede metoder for å innhente informasjon, tiltak som ikke anses å være så inngripende at hjemmel i lov er nødvendig. PST kan i medhold av straffeprosesslovens²⁵ regler inngi begjæring til retten om bruk av skjulte tvangsmidler ved ordinær etterforskning og for å avverge nærmere bestemte straffbare forhold. PST kan videre, som eneste politimyndighet, inngi begjæring til retten om bruk av skjulte tvangsmidler for å forebygge visse typer alvorlige straffbare handlinger som nevnt i politiloven²⁶ § 17d.

I årsmeldingen for 2012 meldte utvalget at det ville fortsette å følge PSTs metodebruk tett. Kontrollen med PSTs tvangsmiddelbruk i etterforsknings- og forebyggende saker er videreført i 2013. Utvalget bemerket i årsmeldingene for 2011 og 2012 at tvangsmiddelbruken i forebyggende saker har vært økende. Utvalget har merket seg den samme tendensen i 2013.

PSTs bruk av skjulte tvangsmidler skal være godkjent av retten. Personer som er utsatt for skjulte tvangsmidler skal være representert ved en "hemmelig advokat", hvis oppgave er å verne om den overvåkedes interesser under rettens behandling av PSTs begjæringer om bruk av tvangsmidler. Den "hemmelig advokaten" har likevel få muligheter til å følge opp sin klient i ettertid med hensyn til gjennomføringen og resultatet av den iverksatte overvåkingen. Utvalgets kontroll med PSTs etterfølgende bruk og gjennomføring av tvangsmidlene er derfor viktig for den overvåkedes rettsikkerhet.

I kontrollen med PSTs bruk av slike tvangsmidler, har utvalget særlig oppmerksomhet rettet mot at PSTs begjæringer til retten er i samsvar med det samlede informasjonsgrunnlaget som ligger til grunn for begjæringen. Med andre ord kontrollerer utvalget at informasjonen som er gitt retten er korrekt. Utvalget vil regelmessig ha tilgang til mer informasjon enn hva retten har, herunder etterretningsinformasjon mottatt fra samarbeidende tjenester, både nasjonalt og internasjonalt.

Utvalget fører også etterfølgende kontroll med at PST har anvendt tvangsmidlene i samsvar med tillatelsene gitt av retten – typisk at tvangsmidlet ikke benyttes utover den tidsperioden retten har bestemt. I den forbindelse kontrollerer utvalget at PSTs begjæringer til teletilbydere om bistand til gjennomføring av for eksempel kommunikasjonskontroll er i samsvar med rettens kjennelse. Utvalget undersøker blant annet at telefonnumre mv. som det begjæres om kommunikasjonskontroll av, samt tidsperiodene for overvåkingen, stemmer overens med tillatelsene gitt av retten. Utvalget har i 2013 kritisert PST for feil i begjæringer til teletilbydere om bistand til kommunikasjonskontroll, som har medført at tjenesten i enkelttilfeller har gått utover rettens tillatelser om bruk av tvangsmidler. Saken omtales i avsnitt 4.2.

Når det gjelder romavlytting og skjult kameraovervåking, kontrollerer utvalget blant annet at bruken er i samsvar med eventuelle spesielle vilkår eller forutsetninger fastsatt av retten. Utvalget undersøker sakslogger for å kontrollere bruken av overvåkingsutstyret. Utvalget foretar aktiv kontroll av om informasjonen som gis til retten samsvarer med det som faktisk overvåkes. Utvalget får fremlagt bildeutskrift i saker der det er iverksatt skjult kameraovervåking, og sammenholder dette med rettens kjennelser. *Kontrollen har ikke avdekket at PST har gjennomført skjult kameraovervåking eller romavlytting i strid med rettens kjennelser.*

Utvalget har i 2013 spisset sin kontroll ytterligere, blant annet ved å søke mer innsyn i materialet som stammer fra gjennomført kommunikasjonskontroll og romavlytting.

²⁵ Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven).

²⁶ Lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet (politiloven).

Utvalget vil i 2014 søke å utvikle kontrollen ytterligere, blant annet knyttet til tjenestens interne loggføring for bruk av teknisk utstyr som brukes i romavlytting og skjult kameraovervåking. På denne måten kan utvalget foreta mer presis kontroll av for eksempel tidspunktene for opp- og nedkobling av utstyr, samt at tjenesten har nødvendig kontroll på utstyret internt i tjenesten.

4.2 Uoverensstemmelser mellom kjennelser og PSTs anmodninger til teletilbydere

På bakgrunn av utvalgets gjennomgang av forebyggende saker i PST, ble tjenesten bedt om å redegjøre for tilsynelatende uoverensstemmelser mellom rettens kjennelser og PSTs anmodninger til teletilbydere om bistand til gjennomføring av kommunikasjonskontroll. Problemstillingen var hvorvidt PST hadde gått utover tillatelsene fra retten hva gjaldt tidspunktene for gjennomføring av kommunikasjonskontrollen.

PST erkjente at det i tre av sakene, som følge av tastefeil fra tjenestens side, var blitt enkelte mindre uoverensstemmelser mellom rettens kjennelser og PSTs anmodninger til teletilbydere, hva gjaldt tidsrommet for bruken av tvangsmidlene. Utvalget kritiserte PST for å ha gått utover tillatelsene fra retten i én sak knyttet til begjæring om kommunikasjonskontroll for innhenting av *fremtidige* trafikkdata og i to saker i forbindelse med begjæringer om kommunikasjonskontroll for innhenting av *historiske* trafikkdata.

Feilene i tidsangivelsene fra PST var verken blitt oppdaget gjennom tjenestens internkontroll eller av teletilbydere, som uten videre legger til grunn at tidspunktene som oppgis av PST er korrekte. *Sakene illustrerer viktigheten av utvalgets kontroll med at gjennomføring av skjulte tvangsmidler i PST skjer i henhold til tillatelsene som er gitt av retten.*

5. Samarbeid mellom PST og Tollvesenet i sak – utveksling av opplysninger

Utvalget har i 2013 hatt oppmerksomhet rettet mot samarbeidet mellom PST og Tollvesenet. Utvalget har i to konkrete saker stilt spørsmål om samarbeidet mellom etatene, blant annet knyttet til anmodninger om tollkontroll og utveksling av informasjon om enkeltpersoner som passerer norsk tollgrense, samt om utleveringer av opplysninger fra fortollingssystemet for varer, TVINN. *Sakene er pågående og vil følges opp i 2014.*

6. PSTs behandling av begjæringer om avgradering og innsyn

Utvalget har i årsmeldingene for 2007 til 2012 redegjort for PSTs behandling av begjæringer om avgradering og innsyn.

Hovedspørsmålet i saken er om den enkelte skal få innsyn i eventuelle opplysninger eldre enn 30 år som er registrert om vedkommende, eventuelt innsyn i opplysningen om at det ikke var registrert noe om vedkommende. Sikkerhetslovens hovedregel er at gradering bortfaller senest etter 30 år.²⁷ Om enkeltpersoner er registrert i PSTs registre eller ikke, er også å anse som en sikkerhetsgradert opplysning.²⁸ PST har i flere saker avslått å gi enkeltpersoner informasjon om at de *ikke* var registrert i tjenestens registre for 30 år siden eller mer.

Kontroll- og konstitusjonskomiteen ga i sin innstilling til årsmeldingen for 2009 uttrykk for at spørsmålet om en permanent innsynsrett bør vurderes.²⁹ Kort tid før komiteen avgå innstillingen vedtok Stortinget politiregisterloven³⁰, der det i § 66 bestemmes at det ikke skal være noen innsynsrett i PSTs arkiver og registre. Samtidig ble det slått fast at offentleglova ikke gjelder for tjenesten.

²⁷ Sikkerhetsloven § 11 tredje ledd.

²⁸ Kontrollloven § 8 nr. 1.

²⁹ Innst. 265 S (2009–2010).

³⁰ Lovvedtak 4. mars 2010.

På denne bakgrunn ble spørsmålet om innsyn i eldre opplysninger diskutert på et møte mellom representanter fra utvalget og daværende justisminister Knut Storberget i oktober 2010. I møtet kom det frem at departementet var i gang med å utrede spørsmålet.

Utvalget redegjorde etter dette for sine synspunkter på innsyn i eldre opplysninger i brev til departementet i november 2010. Om selve utredningen av spørsmålet om en permanent innsynsrett i eldre opplysninger, skrev utvalget blant annet:

“Utvalet er kjent med at PST vil ha heimel til å avvise alle innsynskrav når politiregisterlova § 66 trer i kraft, samstundes som den slår fast at offentleglova ikkje gjeld for tenesta. Utvalet meiner at denne lovreguleringa, som i praksis vil avskjere alt innsyn i PST, gjer det ekstra viktig at departementet vurderer om ein rett til innsyn i eldre opplysningar skal lovregulerast. Utvalet minner om at hovudregelen om at sikkerheitsgradert informasjon er avgradert etter 30 år vil fortsette å gjelde for PST, sjølv etter at politiregisterlova trer i kraft. Med mindre departementet meiner det er naturleg at innsyn skal nektast for alle type opplysningar, uavhengig av om informasjonen er gradert eller ikkje og uavhengig av kor gamle opplysningar det er tale om, så vil det vere naudsynt med ei særskilt lovregulering på området. ...

Etter utvalets vurdering talar omsynet til enkeltpersonars personvern for å opne for innsyn i eldre opplysningar. ... Registreringar i PST sitt arbeidsregister eller anna overvaksingsaktivitet utgjer alvorlege inngrep i personvernet til enkeltpersonar. På same tid er det for mange personar svært viktig å få avklara om dei er registrert hos tenesta eller ikkje. ...

Slik utvalet ser det, gjer omsynet til personvern seg også gjeldande når det er tale om innsyn i eldre opplysningar. Særskilt gjeld dette i dei tilfella der det ikkje er registrert opplysningar om vedkommande i det heile og han eller ho opplever det som ei belastning å ikkje vite noko.

Innsyn i eldre opplysningar vil i langt mindre grad enn innsyn i nyare opplysningar kunne skade rikets sikkerheit eller effektiviteten til tenesta. Dei operative metodane og prioriteringane til tenesta vil endre seg over tid, slik at dette omsynet i utgangspunktet vil bli svekka jo eldre opplysningar det er tale om. For å sikre at omsynet til rikets sikkerheit vert ivareteke og for å hindre at tenesta vert pålagt å gje innsyn i opplysningar som kan ha konsekvensar for PSTs verksemd, kan eit regelverk om innsynsrett i eldre opplysningar ha enkelte unntak. Også når det gjeld eldre opplysningar kan omsynet til verksemda til PST grunnge unntak. På denne måten vil ein kunne ta omsyn til dei tilfella der det ligg føre særlege grunnar som tilseier at det likevel ikkje bør vere innsyn i opplysningar sjølv om dei er eldre enn 30 år.”

På denne bakgrunn konkluderte utvalget med at det gjennom en lovregulering bør åpnes for at enkeltpersoner kan ha rett til innsyn i eldre opplysninger hos PST.

Utvalget vurderte i brevet også forholdet mellom slettingsbestemmelser og retten til innsyn:

“Etter utvalets vurdering vil det ikkje vere naudsynt å endre det etablerte regimet for sletting og sperring av opplysningar i PSTs arkiv og register for å kunne innføre ein innsynsrett i eldre opplysningar. Reglane om sletting er av stor betydning, ikkje minst fordi dei er eit viktig verktøy for å hindre krenking av personvernet til enkeltpersonar som vert registrert i arbeidsregisteret til PST utan tilstrekkeleg grunnlag i regelverket. ... Utvalet si oppfatning er at den einskilde har større interesse i at opplysningar det ikkje er heimel for å registrere vert sletta, enn å få innsyn i desse opplysningane – eventuelt med informasjon om at det ikkje var heimel for registreringa – mange år seinare. ...

Dersom lovgjevar innfører ein innsynsrett i eldre opplysningar utan å endre regelverket for sletting av opplysningar, så vil ein konsekvens vere at den som får innsyn ikkje kan vere sikker på om det på eit tidspunkt har vore registrert fleire opplysningar om vedkommande som no er sletta. Utvalet meiner likevel at det vil vere langt betre å gje innsyn i kva opplysningar som faktisk finst om ein som er 30 år eller eldre, enn å ikkje få noko innsyn i det heile. Også i samband med innsyn under den mellombelse innsynsordninga var det ein fare for at enkelte dokument kunne vere makulert og difor ikkje vere ein del av ”mappa” som personen fekk innsyn i.”

Etter en rekke purringer siden 2011 besvarte departementet utvalgets brev i desember 2013. Departementet redegjorde for sitt syn på "spørsmålet om PST kan bekrefte at personer *ikke* er registrert i Politiets sikkerhetstjenestes (PSTs) arkiver eller registre når tidsrommet for mulig registrering ligger langt tilbake i tid".

Når det gjaldt spørsmålet om gradering uttrykte departementet følgende:

"En bekreftelse overfor alle som ikke er registrert om at det ikke i dag finnes opplysninger om dem i PSTs registre innebærer implisitt at alle som *ikke* får en slik bekreftelse faktisk *er* registrert, og dermed at opplysningene som behandles er relevante for PSTs oppgaveløsning i dag. En slik implisitt informasjon til personer som PST følger med på er gradert. Den kan ikke avgraderes uten skade, jfr. de hensyn som det er redegjort for i den tidligere korrespondanse, og som utvalget synes innforstått med. Allerede av denne grunn vil en bekreftelse til søkere som ikke er registrert være svært uheldig for tjenestens mulighet til å nå sine mål."

Departementet drøftet videre forholdet mellom innsynsrett og plikten til å slette opplysninger:

"Opplysninger som er blitt slettet vil ikke fremkomme, og det vil heller ikke fremgå at det har foreligget personopplysninger i POTs/PSTs registre. En eventuell bekreftelse fra PST vil derfor måtte begrenses til å si at tjenesten i dag ikke har opplysninger som viser at personen var registrert for 30 år siden. Dette innebærer sammen med det strenge slettekravet i PST-instruksen at en opplysning om at man i dag ikke har kunnskap om at det for 30 år siden var registrert opplysninger har liten informasjonsverdi for de som har grunn til å tro at de har vært registrert.

Dersom man skal ha mulighet til å gi relevant informasjon om hvorvidt det var registrert personopplysninger for 30 år siden, vil det måtte være en plikt for tjenesten å beholde informasjon som ikke lenger er nødvendig for tjenestens oppgaveløsning. Departementet vil ikke tro at utvalget ønsker en slik plikt, jfr. sitatet over, og vil ikke foreslå at Stortinget endrer politiregisterloven § 50, 1.ledd."

Avslutningsvis ga departementet uttrykk for at hensynene til den enkeltes personvern og rettssikkerhet er ivarettatt ved utvalgets behandling av henvendelser fra enkeltpersoner som måtte ha ønske om å få vite hvorvidt de er eller har vært omhandlet i PSTs registre, og som klager til utvalget på PSTs behandling av søknaden.

I et avsluttende brev til Justis- og beredskapsdepartementet uttrykte utvalget at det tolket departementet dithen at det ikke ville foreslås en lovregulering av innsyn i eldre opplysninger i PST. Utvalget tok dette til orientering. Utvalget understreket likevel at det *ikke* har ment at innsynsretten skal gå foran slettingsbestemmelsene, og det ble i denne sammenheng vist til utvalgets redegjørelse for dette spørsmålet i brevet i november 2010. Det ble videre påpekt at utvalget fortsatt mener det er vanskelig å se at eldre opplysninger skal være sikkerhetsgradert, herunder opplysninger om at man *ikke* var registrert, særlig sett hen til hovedregelen i sikkerhetsloven § 11 tredje ledd om at graderingen senest skal bortfalle etter 30 år.

Utvalget kommer med dette ikke lenger i arbeidet med spørsmål knyttet til innsyn i eldre opplysninger. Utvalget har stilt seks klagesaker i bero i påvente av at spørsmålene i saken skulle bli avklart. Klagerne vil bli orientert om utvalgets avslutning av saken.

7. Informasjonsutveksling med utenlandske samarbeidende tjenester

PST har i medhold av tjenestens retningslinjer hjemmel til å utlevere personopplysninger om norske og utenlandske borgere til utenlandske samarbeidende tjenester på gitte vilkår.³¹ Utvalget kontrollerer regelmessig at PST overholder disse retningslinjene og at tjenesten følger internasjonale menneskerettighetsforpliktelser som Norge er bundet av. Utvalget kontrollerer

³¹ Jf. PST-retningslinjene § 4-1.

blant annet hvem opplysningene utleveres til, at utleveringen oppfyller bestemte formål og at det er forholdsmessighet mellom formålet med utleveringen og mulige konsekvenser for den enkelte. Opplysningenes art og kvalitet blir også vurdert.

Et viktig kontrollpunkt er at opplysninger ikke utleveres til stater som unnlater å respektere menneskerettighetene. Bakgrunnen for dette er at Norge ikke direkte eller indirekte skal medvirke til eventuelle brudd på menneskerettighetene. Utvalget legger til grunn at PST er bevisst på problemstillingen og at tjenesten fortløpende vurderer mottakerstater med hensyn til hvordan disse forholder seg til grunnleggende menneskerettigheter. I en sak i 2013 bemerket utvalget at det var positivt at PST hadde foretatt konkrete vurderinger av formålet med utleveringen og konsekvensene for vedkommende, med den følge at opplysninger ikke ble utlevert til fremmed stat. Dette selv om det var bekymringsverdige forhold knyttet til personens aktiviteter i utlandet.

I en annen sak i 2013 viste utvalget til at PST hadde utlevert opplysninger om personer som ikke var ufordelaktig kjent for tjenesten eller det ordinære politiet. Tjenesten ble blant annet bedt om å redegjøre for sin praksis med å utlevere opplysninger som ikke har direkte sammenheng med tjenestens oppgaveløsning. Til dette svarte tjenesten at hovedregelen er at informasjon som utleveres til samarbeidende tjenester skal være innenfor tjenestens mandat. I noen tilfeller ser likevel PST at det kan være behov for å utlevere opplysninger også fra andre politiregistre da dette kan være med på å gi en forklaring på de spørsmål samarbeidende tjeneste stiller. Dette kan for eksempel være avklaringer som kan ta ned de bekymringer den samarbeidende tjenesten har. PST skrev at tjenesten likevel ser de utfordringer utvalget peker på og at tjenesten vil ta med temaet i arbeidet med ny rutine for utlevering av opplysninger til samarbeidende tjenester. I avsluttende brev til tjenesten uttrykte utvalget at det er tilfreds med at tjenesten vil følge opp disse problemstillingene, og at det forutsettes at PST vurderer særskilt nødvendigheten av å utlevere informasjon som ikke har direkte PST-konsekvenser, blant annet ut fra hensynet til den enkeltes personvern.

Som følge av Edward Snowdens opplysninger om amerikansk overvåking i utlandet, har utvalget i 2013 også hatt oppmerksomhet rettet mot å undersøke om opplysninger utlevert til samarbeidende tjenester kan ha blitt brukt til urettmessig overvåking av norske borgere i Norge. Slike undersøkelser er krevende å gjennomføre, da utvalget vanskelig kan kontrollere om opplysninger blir brukt av samarbeidende tjenester i strid med forutsetninger gitt av PST ved utleveringen. Det vises for øvrig til omtalen i avsnitt 8 om Terrorist Screening Center.

Kontrollen på dette punktet har ikke gitt grunnlag for å rette kritikk mot tjenesten i 2013.

8. Personer med norsk tilknytning registrert i database tilhørende Terrorist Screening Center

Under en inspeksjon i PST i april 2013 ble utvalget gjort kjent med at det var behandlet opplysninger om nordmenn i en database tilhørende Terrorist Screening Center (TSC), som er en avdeling i FBI som har til formål å identifisere mistenkte eller potensielle terrorister.

PST opplyste at tjenesten selv hadde lagt inn opplysninger om et fåtall norske personer i databasen, der kriteriet har vært at vedkommende er siktet eller dømt for et straffbart forhold som er relevant for TSCs formål. Tjenesten har mulighet til å slette personene som tjenesten selv har lagt inn i databasen, dersom vedkommende personer ikke lenger anses relevante.

PST opplyste videre at det var behandlet opplysninger om en rekke andre personer med norsk tilknytning i databasen, uten at tjenesten hadde kjennskap til hvem som hadde lagt inn navnene, formålet med behandlingen eller hvem som var sluttbruker av opplysningene. Tjenesten opplyste også å ha stilt spørsmål til amerikanske myndigheter om behandlingen av opplysninger om disse personene, uten å ha fått svar.

Utvalgets kontroloppgave omfatter ikke utenlandske tjenesters etterretnings- og overvåkingsvirksomhet, men utvalget skal avdekke og forebygge at det øves urett mot enkeltpersoner i Norge. Sett i lys av konsekvensene behandlingen kan ha for den enkelte, mener utvalget at det kan være rettssikkerhetsmessig betenkelig at amerikanske myndigheter behandler opplysninger om norske borgere i databasen, når opplysningene verken er lagt inn, godkjent eller kvalitetssikret av PST. Utvalget anmodet på denne bakgrunn Justis- og beredskapsdepartementet i brev i juni 2013 om å følge opp saken, eventuelt ved å ta kontakt med amerikanske myndigheter. Departementet ble videre bedt om å vurdere å søke innsyn i hva slags informasjon som er behandlet om norske borgere som ikke er lagt inn av PST. Dette for å kunne ettergå om informasjonen er lagt inn i basen i strid med begrensningene for amerikanske myndigheters virksomhet i Norge og/eller om informasjonen er behandlet i strid med forutsetningene om bruk av etterretningsinformasjon som tilhører PST som informasjonseier.

I svar fra departementet i november 2013 ble det vist til at det reelle tallet på registreringer om norske statsborgere eller personer med tilknytning til Norge var usikkert, på grunn av søkekriteriene i basen. Det fremgikk videre at PST på tross av forespørsler ikke har fått tilgang til fullstendige lister, og at tjenesten heller ikke kjenner TSCs grunnlag for å legge personer inn i basen. Departementet la derfor til grunn at TSC ikke ønsker å gi norske myndigheter tilgang til disse opplysningene.

Departementet skrev videre at det ikke hadde grunnlag for å anta at TSC har lagt opplysninger om norske statsborgere inn i sin database i strid med avtalen med PST eller i strid med norsk lov eller forutsetningene for amerikanske myndigheters virksomhet i Norge. Det ble i den sammenheng vist til at dette er en database som tilhører USAs myndigheter, og at innleggingen kan være basert på informasjon om norske statsborgere fra åpne kilder, USAs informasjonsinnhenting i andre land, eller informasjon om norske statsborgere som befinner seg eller har befunnet seg i USA eller i andre land som har inngått et samarbeid med TSC. Verken departementet eller PST kjente innholdet i de avtalene TSC har inngått med andre lands myndigheter.

Utvalget sendte etter dette et nytt brev til departementet, der følgende ble uttrykt:

“Utvalget er kjent med at det i etterkant av utvalgets brev 19. juni 2013 er gjennomført et møte med representanter fra amerikanske myndigheter om amerikanske overvåkingsprogrammer, med det formål å avklare fakta, drøfte dilemmaer mellom sikkerhet og hensynet til personvern, og å forklare at opplysningene om de amerikanske programmene har vakt bekymring.

Utvalget merker seg at departementet ikke har funnet grunn til å følge opp utvalgets spørsmål knyttet til behandlingen av opplysninger om [X] norske personer i Terrorist Screening Center (TSC) med amerikanske myndigheter, til tross for bekymringene som foranlediget ovennevnte møte om amerikanernes overvåking. På bakgrunn av den siste tids medieoppslag angående avsløringer av amerikanske myndigheters overvåking mv., samt konsekvensene behandlingen i TSC kan ha for den enkelte, anmoder utvalget departementet på nytt om å vurdere om å kontakte amerikanske myndigheter for å følge opp registreringene, herunder grunnlaget for behandlingen av opplysningene, hvem som har registrert opplysningene, hvor opplysningene stammer fra og hva som er formålet med behandlingen.”

I sitt svar til utvalget meldte departementet det likevel ville tas kontakt med amerikanske myndigheter på hensiktsmessig måte, med sikte på å få belyst saken best mulig.

Utvalget vil følge opp saken i 2014.

9. PSTs rolle i forbindelse med overvåking av nordmenn i utlandet utført av utenlandsk tjeneste

Utvalget avsluttet i juni 2013 en sak som blant annet reiste spørsmål om PSTs rolle i forbindelse med overvåking av to nordmenn i utlandet. Overvåkingen ble utført av en utenlandsk tjeneste.

På bakgrunn av at to personer, som inngikk i en etterforskingssak i PST, skulle på en utenlandsreise, kontaktet PST en samarbeidende tjeneste i det aktuelle landet. Kontakten resulterte blant annet i at den samarbeidende tjenesten gjennomførte skjult kameraovervåking av de mistenktes hotellrom under deres opphold i landet.

Etter det utvalget kunne se av dokumentasjon i saken, hadde ikke den samarbeidende tjenesten selvstendige mistanker eller andre grunner for å overvåke de to personene før PST tok kontakt og orienterte om sin mistanke. Som følge av at skjult kameraovervåking av hotellrom ikke er tillatt etter norsk rett, var det for utvalget sentralt å avklare om metoden var gjennomført på oppdrag eller anmodning fra PST. Dette kunne i så tilfelle innebære at metodebruken måtte vurderes som om PST selv hadde utført denne.

I sin redegjørelse til utvalget uttrykte PST at formålet med kontakten var å gi den samarbeidende tjenesten grunnlag for å vurdere om de på eget initiativ, og ut fra hensynet til å beskytte egne interesser, kunne etablere en overvåking av de mistenkte ved bruk av tvangsmidler.

PST skrev videre at de la til grunn at den samarbeidende tjenesten, basert på den informasjon om saken som ble gitt fra PST, vurderte at grunnlaget var til stede for å gjennomføre ulike tiltak, herunder skjult kameraovervåking av hotellrom. Det ble videre lagt til grunn at alle tiltakene ble gjennomført i henhold til det som kreves etter det aktuelle landets lovverk.

PST erkjente at det kunne ha vært presisert overfor den samarbeidende tjenesten at skjult kameraovervåking av hotellrom var et tiltak som ikke ville kunne gjennomføres etter norsk rett. I en viss utstrekning erkjente PST også at tiltaket ble iverksatt på bakgrunn av initiativ fra PST, men ikke på oppdrag eller etter anmodning fra tjenesten. PST kunne derfor ikke se at samarbeidet kunne oppfattes å være i strid med rettslige begrensninger for tjenesten.

I sine avsluttende merknader til PST uttrykte utvalget følgende:

“Utvalget har etter en samlet vurdering funnet at det knytter seg begrunnet og betydelig tvil om PSTs rolle, særlig når det gjelder spørsmålet om kameraovervåkingen ble gjennomført på bakgrunn av oppdrag eller anmodning fra PST. Dette vil etter utvalgets syn kunne innebære en omgåelse av de rettslige begrensninger som gjelder for tjenesten. Etter omstendighetene har utvalget ikke funnet grunnlag for å kritisere PSTs opptreden i saken og lar saken bero med den redegjørelsen PST har gitt.”

Utvalget vil i sin videre kontroll av PST være særlig oppmerksom på rettsgrunnlaget for og samarbeidet med andre tjenester.

10. Utvalgets undersøkelse av påstander om politisk overvåking og PSTs bruk av Christian Høibø som kilde

Utvalget har i 2013 undersøkt påstander om politisk overvåking og PSTs bruk av Christian Høibø som kilde. Undersøkelsene, som ble iverksatt på bakgrunn av påstander som ble fremmet i NRK Brennpunkts program “Infiltratøren” i februar 2013, har hatt følgende mandat:

“Utvalget skal undersøke påstander om politisk overvåking utført av PST som følge av tjenestens bruk av Christian Høibø som kilde til informasjon. Hovedspørsmålet er om personer som ut fra politisk overbevisning er knyttet til visse organisasjoner eller grupperinger, har blitt overvåket av PST kun som følge av denne tilknytningen og sine politiske meninger. Videre vil utvalget vurdere om PSTs bruk av Høibø som kilde har vært i samsvar med regelverket for bruk av menneskelige kilder som innhentingsmetode, og andre bestemmelser og prinsipper som gjelder for PST.”

Utvalget avga en særskilt melding til Stortinget om sin undersøkelse i mars 2014.³²

11. Klagesaker for utvalget

Utvalget har i 2013 mottatt 21 klager fra enkeltpersoner og organisasjoner rettet mot PST, mot 14 klager i 2012. De fleste av klagen omhandler påstander om ulovlig overvåking. 7 av klagen var også rettet mot E-tjenesten. 4 klager rettet seg i tillegg mot NSM og FSA. Samtlige klager er undersøkt i PST. Ingen av de avsluttede klagesakene har gitt grunnlag for kritikk av tjenesten for ulovlig overvåking.

I 2013 har utvalget avsluttet én klagesak mottatt i 2012, der utvalget rettet kritikk mot PST. Utvalgets undersøkelser i klagesaken avdekket ingen ulovlig overvåking av klageren, slik det ble anført i klagen. Undersøkelsene avdekket imidlertid at tjenesten over lengre tid hadde oppbevart klagerens navn i et lokalt emneregister som skulle vært slettet. Nevnte opplysninger var ikke behandlet i tjenestens arbeidsregister Smart, de var behandlet utenfor arkiver og registre. I avsluttende brev til klageren ble det gjengitt avgraderte opplysninger fra PST som utvalget anså tilstrekkelig til å klargjøre utvalgets kritikk i saken. Det vises i denne forbindelse til omtalen i årsmeldingen for 2012 om utvalgets generelle kritikk av PSTs behandling av opplysninger utenfor arkiver og registre, samt omtalen i avsnitt 3 ovenfor.

Utvalget har lenge erfart at det kan være utfordrende å gi tilbakemelding til klagerer som mener de er ulovlig overvåket av PST, men som er helt ukjente for tjenesten. Utvalget kan verken bekrefte eller avkrefte om en person er registrert i tjenestens registre eller har vært utsatt for overvåkingsvirksomhet. Årsaken er at slike opplysninger anses som sikkerhetsgradert informasjon, som er underlagt lovbestemt taushetsplikt. Ved klager mot PST er utvalget henvist til å underrette om utvalgets undersøkelser har avdekket ulovlig overvåking og om utvalget har kritisert PST for dette. Denne problemstillingen ble også omtalt i årsmeldingen for 2011.

Utvalget har forståelse for at det for enkelte klagerer kan være vanskelig å slå seg til ro med en slik standardmessig tilbakemelding. Utvalget ser derfor kontinuerlig på måter å utvikle sine svar til klagerer om resultatet av utvalgets undersøkelser, slik at klagerne blir mer tilfredse med det svaret de får.

V NASJONAL SIKKERHETSMYNDIGHET (NSM) OG KONTROLLEN MED ØVRIGE KLARERINGSMYNDIGHETER

1. Generelt om kontrollen

Utvalget har i 2013 gjennomført fire inspeksjoner i NSM, herunder én inspeksjon av avdeling NorCERT. Utvalget har i løpet av året fått brukertilgang til journalføringssystemet Public 360, slik at utvalget kan foreta søk på egenhånd.

Inspeksjonene av NSM sentralt er hovedsakelig rettet mot personellsikkerhetsområdet, i tillegg til at utvalget ber om faglige orienteringer og orienteringer om den løpende virksomheten i direktoratet. Utvalget har i 2013 gjennomgått samtlige negative klagesaker om sikkerhetsklarering som er endelig avgjort av NSM som klageinstans, samt ikke påklagede negative avgjørelser der direktoratet har fattet klareringsavgjørelser i førsteinstans. Utvalget har videre tatt stikkprøver av henlagte klareringssaker, det vil si klareringssaker som er avsluttet uten realitetsavgjørelse. En nærmere omtale av sakene som har gitt grunnlag for oppfølging fra utvalgets side følger i avsnitt 4. I tillegg har utvalget bedt om å få fremlagt stikkprøver av ikke påklagede negative avgjørelser fattet av andre klareringsmyndigheter enn NSM.

NorCERT er Norges nasjonale senter for håndtering av dataangrep mot samfunnskritisk infrastruktur og informasjon. Utvalget er orientert om at alvorlige cyberangrep utgjør en økende

³² Den særskilte meldingen er per overleveringen av årsmeldingen ikke tildelt dokumentnummer. Saken vil bli nærmere omtalt i årsmeldingen for 2014.

trussel mot norske interesser. Ved inspeksjonene av NorCERT er utvalget blant annet opptatt av at samarbeidet mellom avdelingen og andre EOS-tjenester skjer innenfor de respektive tjenestenes rettslige rammeverk, samt at personvernet ivaretas ved utøvelsen av NorCERTs virksomhet. Inspeksjonen av NorCERT i 2013 ga ikke grunnlag for oppfølging. *Utvalget er positivt til at EOS-tjenestene har revidert retningslinjene for samarbeidet seg i mellom om forebygging og håndtering av alvorlige cyberhendelser.*

Utvalget er i 2013 blitt orientert om at det er flere sektorer som ikke har utpekt skjermingsverdige objekter innen sitt myndighetsområde på en tilfredsstillende måte, slik det kreves i henhold til sikkerhetslovgivningen. Dette gjelder særlig petroleums-, finans-, og kraftsektoren, samt satellittinfrastruktur. NSM har opplyst at det er mye motvilje mot å overholde sikkerhetsloven generelt, og klassifisering av objekter spesielt, i sektorer med stort innslag av statsforetak og private objekter som eier kritisk infrastruktur.

Som følge av opplysninger om amerikanske myndigheters overvåking i utlandet har utvalget blant annet stilt spørsmål til NSM knyttet til informasjonssikkerhet. Det er blant annet stilt spørsmål om hvordan direktoratet eventuelt arbeider med bevisstgjøring av norske institusjoner mv. knyttet til informasjon som tilgjengeliggjøres på internett og sikker nettbruk mv., samt hva direktoratet eventuelt vil foreta seg for å finne ut hvilke norske institusjoner mv. som bruker dataprogrammer som utenlandsk etterretning kan ha plantet svakheter i. Utvalgets brev 14. oktober 2013 – med svarfrist innen utgangen av november 2013 – er ikke besvart av direktoratet, til tross for flere purringer fra utvalget.

Manglende og forsinkende tilbakemeldinger fra NSM på utvalgets henvendelser har vært et generelt problem i 2013. Dette har medført at utvalget har sett seg nødt til å påpeke forholdet skriftlig overfor direktoratet. I et brev til NSM i desember 2013 uttrykte utvalget at situasjonen var svært lite tilfredsstillende, og forutsatte at dette forbedrer seg betraktelig i 2014.

Utvalget har i 2013 mottatt to klager fra enkeltpersoner rettet mot NSM i saker om sikkerhetsklarering. Sakene omtales i avsnitt 7. Utvalget har videre mottatt fire klager vedrørende ulovlig overvåking. Disse var også rettet mot E-tjenesten, PST og FSA. Undersøkelsene ga ikke grunnlag for oppfølging eller kritikk av direktoratet.

Utvalget har videre inspisert tre andre klareringsmyndigheter i 2013, nærmere bestemt personellsikkerhetstjenestene hos Departementenes servicesenter, DSE og Samferdselsdepartementet. Oppfølgingen av inspeksjonen i DSE er omtalt i avsnitt 6.

2. NSMs saksbehandling i sikkerhetsklareringssaker

I 2013 har utvalget vært opptatt av flere problemstillinger vedrørende direktoratets saksbehandling i sikkerhetsklareringssaker.

2.1 Saksbehandlingstid

Utvalget har merket seg at saksbehandlingstiden i sikkerhetsklareringssaker er alt for lang i mange tilfeller, noe som også ble påpekt i årsmeldingene for 2011 og 2012. Dette gjelder særlig i klagesaker og ved behandling av innsynsbegjæringer i klareringssaker, samt i saker der NSM foretar personkontrollen for andre klareringsmyndigheter. FSA har opplyst til utvalget at de normalt har relativt få saker som venter på at NSM skal gjennomføre personkontrollen, men at dette i den senere tid har økt betraktelig.

NSM har opplyst at den lange saksbehandlingstiden blant annet skyldes sakenes kompleksitet, økning i antall klareringssaker, vakanser og redusert bemanning. Når det gjelder behandling av innsynsbegjæringer, har NSM også opplyst at redusert bemanning nødvendiggjør prioritering og at innsynssakene ikke har høyeste prioritet. Utvalget vil påpeke at spørsmålet om sikkerhetsklarering kan være avgjørende for den enkeltes yrkeskarriere. Behandlingen av sakene har dermed innvirkning på hvilke valgmuligheter en person får. Lang saksbehandlingstid kan ha

negative konsekvenser for den enkelte, for eksempel i forbindelse med tilsetning i stillinger og utenlandsoppdrag som krever sikkerhetsklarering. Tidsaspektet kan også være av stor betydning for anmodende virksomhet, blant annet med tanke på bemanning. Utvalget vil derfor understreke viktigheten av en forsvarlig saksbehandlingstid i klareringssaker. Dagens situasjon er bekymringsfull.

Ressurssituasjonen på personellsikkerhetsområdet har også medført at utvalget ikke har mottatt svar eller mottatt svært forsinkede tilbakemeldinger fra direktoratet i 2013. Dette har blant annet gått ut over utvalgets behandling av klagesaker. Som eksempel kan det vises til en klagesak der utvalget i slutten av august 2013 sendte spørsmål til NSM med svarfrist innen utgangen av september 2013. Brevet ble først besvart i februar 2014.

2.2 Saksbehandlingsrutiner mv.

Utvalget er i 2013 holdt orientert om NSMs pågående arbeid med et nytt nasjonalt verktøy for personellsikkerhet, som skal erstatte saksbehandlingsverktøyet TUSS. Utvalget har forventninger om at det nye nasjonale verktøyet vil danne grunnlag for raskere og mer effektiv elektronisk saksbehandling, noe som er til fordel både for klareringsmyndigheter og for de omspurte i klareringssaker. Blant annet vil en eventuell bruk av elektronisk personopplysningsblankett frigjøre saksbehandlingskapasitet.

NSM har opplyst at målet er at saksbehandlingsverktøyet også skal støtte en erfaringsbase. Direktoratet har besluttet å utarbeide en slik base for klareringsmyndighetene. Basen skal inneholde interne samtidige begrunnelser i klagesaker i anonymisert form. NSM har opplyst at det tar tid å legge inn saker i basen og at dette arbeidet heller ikke har høyeste prioritet. Per november 2013 var det kun lagt inn seks saker. *Utvalget ser positivt på at NSM har opprettet en erfaringsbase, og mener at dette vil kunne sikre bedre og raskere behandling av sikkerhetsklareringssaker.*

I årsmeldingen for 2012 ble det påpekt at det gjennomføres langt færre sikkerhetssamtaler hos flere klareringsmyndigheter enn det loven legger opp til³³, og at dette ofte skyldes ressursmangler. Unnlatt gjennomføring av sikkerhetssamtaler kan utgjøre et rettssikkerhetsproblem. Utvalget antar imidlertid at sikkerhetssamtalene kan gjennomføres på en mindre arbeidskrevende måte enn i dag og at dette vil kunne medføre at sikkerhetssamtaler blir benyttet i større grad. Se nærmere om dette under avsnitt 4.1.

Utvalget er i 2013 orientert om at NSM har utarbeidet et rundskriv som presiserer kravet til personhistorikk for nærstående i sikkerhetsklareringssaker. Utgangspunktet er at det må være ti års personhistorikk på nærstående.³⁴ Det vil i praksis si at nærstående som kommer fra land Norge ikke har noe sikkerhetsmessig samarbeid med, som hovedregel må ha bodd her i ti år. Rundskrivet er utarbeidet på bakgrunn av at direktoratet har sett meget store variasjoner i praksisen på dette feltet. I rundskrivet har NSM fastsatt en nedre grense for hva som anses forsvarlig å fravike fra kravet. Det må uansett foretas en konkret vurdering av om kravet kan fravikes i hvert enkelt tilfelle. Utvalget har i løpet av meldingsåret vært opptatt av klareringssaker der omspurte er nektet klarering på grunn av sin egen eller nærståendes tilknytning til andre stater.

2.3 Revisjon av sikkerhetsloven

NSM har også orientert om at det er igangsatt et arbeid med å revidere sikkerhetsloven og at det blant annet vurderes å fremme forslag om å redusere antallet klareringsmyndigheter. Utvalget ser flere fordeler med et slikt forslag. Det kan blant annet legge til rette for bedre fagmiljøer som kan

³³ Jf. sikkerhetsloven § 21 tredje ledd siste punktum som fastsetter at "[s]ikkerhetssamtale skal gjennomføres der dette ikke anses som åpenbart unødvendig".

³⁴ Jf. forskrift 29. juni 2001 nr. 722 om personellsikkerhet (personellsikkerhetsforskriften) § 3-7.

bidra til å øke rettsikkerheten for den enkelte, herunder likebehandling, og sikkerheten i samfunnet.

3. “Henleggelse” av klareringssaker

I årsmeldingen for 2012 redegjorde utvalget for spørsmål knyttet til “henleggelse” av klareringssaker, herunder omspurtes rett til begrunnelse, innsyn og klage i slike tilfeller. Både utvalget og NSM er av den oppfatning at saker bare kan henlegges når et klareringsbehov er bortfalt. Så lenge henleggelseskategoriene benyttes korrekt, har omspurte mindre behov for ovennevnte rettigheter.

Utvalget har ved flere anledninger sett at klareringsmyndighetene henlegger saker på feilaktig grunnlag. På denne bakgrunn har utvalget uttrykt en forventning om at det iverksettes nødvendige tiltak for å sikre at klareringsmyndighetene benytter henleggelseskategoriene korrekt, og at dette følges tett opp av NSM. Direktoratet har i 2012 og 2013 gjennomført en rekke papirbaserte og stedlige tilsyn, der henleggelse av klareringssaker har vært hovedtema eller inngått som ett av flere temaer.

Som vist til i årsmeldingen for 2012, har utvalget også bedt NSM om å gjennomgå FSAs praksis i økonomisaker, herunder praksisen med å henlegge klareringssaker når omspurte ikke henter en rekommandert forsendelse fra avdelingen med anmodning om fullmakt, selv om klareringsbehovet ikke er bortfalt.

I juli 2013 ble utvalget orientert om at NSM og FSA hadde vært i et møte med Forsvarsdepartementet om bruken av henleggelse i økonomisaker. Etter møtet fikk NSM i oppdrag av departementet å utarbeide et rundskriv til alle klareringsmyndighetene som beskriver praksis for økonomisaker, samt hvordan henleggelse skal benyttes i klareringssaker.

NSM har på denne bakgrunn utarbeidet Rundskriv 02/2014 om bruk av fullmakt og innhenting av ytterligere opplysninger fra omspurte og Rundskriv 03/2014 om manglende svar fra omspurte og henleggelse av klareringssaker.

I Rundskriv 02/2014 legger NSM til grunn at det i “noen tilfeller kan være aktuelt å innhente fullmakt fra omspurte for å verifisere opplysningene vedkommende har gitt”. NSM karakteriserer bruk av fullmakt som et “inngripende, men ofte nødvendig, virkemiddel” og mener det er viktig at den er så presis og avgrenset som mulig. NSM mener det er uheldig å benytte fullmakt uten at omspurte er gitt mulighet til å redegjøre for saken. Det vises både til at kildegrunlaget kan være upresist, og at det ikke skal tas i bruk mer inngripende virkemidler enn nødvendig. Slik redegjørelse kan inngis skriftlig eller gjennom en sikkerhetssamtale. NSM skriver til sist at det i “særlige tilfelle kan ... være åpenbart nødvendig å innhente opplysninger som krever fullmakt uavhengig av omspurtes egen redegjørelse”, men at fullmakt likevel ikke kan “erstatte en slik redegjørelse”. For å sikre effektiv saksbehandling kan det “unntaksvis anmodes om fullmakt samtidig med at man ber omspurte om en slik skriftlig redegjørelse”.

I Rundskriv 03/2014 legges det opp til at om omspurte ikke svarer på henvendelser fra klareringsmyndigheten, skal sistnevnte kontrollere om vedkommende har hentet den rekommanderte sendingen, kontrollere adressen, ringe eller kontakte arbeidsgiver. Dersom det etter “to forsendelser til korrekt adresse ikke er mulig å oppnå kontakt med omspurte fattes avgjørelse i saken på bakgrunn av de opplysninger som foreligger”. Det vises videre til at omspurte har hatt anledning til å ivareta sine interesser dersom vedkommende har hentet den rekommanderte sendingen. Det legges til grunn at omspurte forstår betydningen av ikke å svare. Det er ikke nødvendig å sende nye henvendelser eller gjennomføre sikkerhetssamtale, dersom vedkommende ikke svarer. Hvis klareringsmyndigheten ikke mottar svar innen fristen, kan det fattes avgjørelse i saken basert på foreliggende opplysninger. Nektelse av klarering med hjemmel

i sikkerhetsloven § 21 første ledd bokstav d er da mulig.³⁵ Saken kan ikke “henlegges” da det vil frata vedkommende klagemulighet.

NSM presiserer i rundskrivet at saker kun kan avsluttes uten realitetsavgjørelse dersom klareringsbehovet er bortfalt. Direktoratet vil se på om det kan benyttes en bedre betegnelse enn “henleggelse” på en slik avslutning av saken, idet dette er et begrep som først og fremst benyttes i strafferetten.

Utvalget har tatt de nye rundskrivene til orientering, og vil i 2014 fortsette å kontrollere klareringsmyndighetenes henleggelsespraksis og bruken av fullmakt.

4. Klareringssaker i NSM

Utvalget har i 2013 fulgt opp enkelte sikkerhetsklareringssaker avgjort av NSM som førsteinstans og som klageinstans. Enkelte av sakene gjennomgås kort i det følgende.

4.1 Avholdelse av sikkerhetssamtaler

I tre saker har utvalget stilt spørsmål om hvorfor NSM ikke har gjennomført sikkerhetssamtale i klareringssaker der direktoratet har nektet de omspurte klarering på grunn av økonomiske forhold.³⁶ Av NSMs veiledning følger det blant annet at direktoratet “legger til grunn at sikkerhetssamtale skal gjennomføres i alle tilfeller hvor det kan være aktuelt å nekte sikkerhetsklarering på grunn av økonomiske forhold”.³⁷ I sitt svar til utvalget skrev NSM at det var åpenbart unødvendig å avholde sikkerhetssamtale i disse sakene, blant annet på bakgrunn av at de omspurte har redegjort for sin situasjon enten skriftlig eller muntlig på telefon. Dette har medført at direktoratet har hatt tilstrekkelig grunnlag for å fatte en avgjørelse. Til dette uttalte utvalget i sitt avsluttende brev til NSM:

“Utvalget er enig at det i mange tilfeller vil være mulig å redusere tvilen på andre mer hensiktsmessige måter enn ved en sikkerhetssamtale. Utvalget vil imidlertid understreke at sikkerhetssamtalen er et verktøy for å avklare tvil og for å opplyse saken. En sikkerhetssamtale er med på å sikre kontradiksjon i saksbehandlingen, og utgjør en sentral rettssikkerhetsgaranti for omspurte. Utvalget mener det må være mulig å avklare tvil om sikkerhetsmessig skikkethet gjennom samtaler på mer hensiktsmessige måter enn den meget omfattende og avhørsliknende formen for sikkerhetssamtaler NSM legger opp til i dag. Hensynet til sakens opplysning, kontradiksjon og omspurtes rettsikkerhet, tilsier, etter utvalgets oppfatning, at det bør vurderes om enkelte sikkerhetssamtaler kan gjennomføres på en mindre ressurskrevende måte gjennom å ha fleksibilitet på ressursbruk, omfang mv. Utvalget anser at dette også vil kunne minske en eventuell belastning for omspurte. Slik utvalget ser det, kan et mer fleksibelt sikkerhetssamtaleinstitutt medføre at flere samtaler kan gjennomføres i tråd med sikkerhetslovens formål.”

Videre merket utvalget seg at NSM anser det strenge kravet til avholdelse av sikkerhetssamtaler i økonomisaker for å være uhensiktsmessig, og at direktoratet derfor vil anmode Forsvarsdepartementet om å få lov til å endre ordlyden i veiledningen. Utvalget la til grunn at spørsmålet om endring av NSMs veiledning på dette punktet snarest avklares med Forsvarsdepartementet, all den tid avholdelse av sikkerhetssamtaler i økonomisaker ikke praktiseres i henhold til kravet i NSMs veiledning til § 21 tredje ledd.

4.2 Ulik praktisering ved klareringsmyndighetene

Under omtalen av en konkret sak om sikkerhetsklarering i årsmeldingen for 2012, uttrykte utvalget at det kunne være sikkerhetsmessig betenkelig om en person kan gis sikkerhetsklarering for HEMMELIG på bakgrunn av det samme vurderingsgrunnlaget som ved reklarerer fem år senere danner grunnlag for en negativ avgjørelse. Utvalget uttalte også i den forbindelse at ulik praksis hos klareringsmyndighetene kan ha store personlige konsekvenser for omspurte, spesielt

³⁵ Bestemmelsen gir blant annet grunnlag for å nekte klarering pga. “feilaktig eller unnlatt fremstilling” fra omspurte.

³⁶ Jf. sikkerhetsloven § 21 første ledd bokstav h.

³⁷ Jf. NSMs veiledning til sikkerhetsloven kapittel 6 og personellsikkerhetsforskriften, merknad til sikkerhetsloven § 21 på side 14.

av jobb- og karrieremessig karakter, fordi omspurte må kunne ha en berettiget forventning om at en anmodning om reklarering vil bli håndtert likt som den opprinnelige anmodningen, så fremt det ikke har oppstått forhold av negativ betydning i mellomtiden.

Utvalget har også i 2013 sett eksempel på at omspurte, på bakgrunn av tilknytning til utlandet, ble gitt INGEN KLARERING ved reklarering for HEMMELIG, selv om vurderingsgrunnlaget var det samme som da omspurte ble klarert for HEMMELIG fem år tidligere. Utvalget har igjen uttrykt overfor NSM at en slik forskjell i praksis er sikkerhetsmessig betenkelig, men også meget belastende for personen det gjelder. NSM var enig med utvalget, og utvalget bemerket at det er positivt at direktoratet har sett at det fremover er nødvendig med tett oppfølging overfor klareringsmyndighetene hva gjelder disse problemstillingene.

I samme sak stilte utvalget spørsmål om fastsettelse av observasjonstid. Utvalget og NSM var enige om at det er uheldig å fastsette en observasjonstid som ikke gjenspeiler den reelle muligheten til å få en sikkerhetsklarering ved utløpet av observasjonstiden. NSM vil følge opp problemstillingen ved blant annet klagesaksbehandling og tilsyn.

Utvalget pekte også på at NSM har et overordnet ansvar for å følge opp at klareringsmyndighetene ikke praktiserer regelverket ulikt.

4.3 Henleggelse i klageomgangen

I en henlagt klagesak om sikkerhetsklarering hadde omspurte trukket sin klage til NSM fordi omspurtes klareringsbehov hadde bortfalt i klageomgangen. På bakgrunn av spørsmål fra utvalget om hvilken klareringsstatus omspurte har når saken henlegges av klageinstansen, svarte direktoratet at “[v]ed henleggelse av klagesaken vil omspurtes klareringsmessige status være den samme som før klagen ble fremmet, dvs. INGEN KLARERING med 5 års observasjonstid”.

Utvalget påpekte at det er uklart om omspurte var klar over hvilke negative konsekvenser det kunne ha å trekke klagen. Dette henger særlig sammen med at avgjørelsen av observasjonstiden avskjærer vedkommendes mulighet til en stilling som krever sikkerhetsklarering. Utvalget mente at NSM burde informert omspurte om at vedkommendes klareringsmessige status ville forbli INGEN KLARERING med fem års observasjonstid dersom klagen trekkes, uten overprøving av realiteten eller observasjonstiden. Av den grunn og av hensyn til omspurte, mente utvalget at direktoratet – som også hadde innkalt omspurte til sikkerhetssamtale for å få klarlagt punkter av betydning for vurderingen av omspurtes sikkerhetsmessige skikkethet – burde bedt om en tilbakemelding på om omspurte faktisk ønsket å trekke sin klage til NSM.

Utvalget stilte også spørsmål ved grunnlaget for den negative klareringsavgjørelsen fattet av klareringsmyndigheten i førsteinstans. Den negative avgjørelsen var basert på en vurdering av omspurtes sikkerhetsmessige skikkethet til å inneha klarering, sett opp mot en konkret medisinsk diagnose som vedkommende hadde hatt gjennom flere år, også mens omspurte tidligere var sikkerhetsklarert. Etter utvalgets oppfatning var det neppe tilstrekkelig sannsynliggjort at omspurtes diagnose, som vedkommende nå ble medisinert for, ikke lenger gjør vedkommende sikkerhetsmessig skikket til å inneha sikkerhetsklarering på noe nivå. Heller ikke det svært korte referatet fra samtalen med omspurtes lege syntes å gi grunnlag for en slik konklusjon. Utvalget bemerket videre at observasjonstiden på fem år fremstod som streng, sett hen til at klareringsmyndigheten vurderte om omspurte kunne gis klarering på vilkår. Klareringsmyndigheten anså den foreliggende saken som et tvilstilfelle, men kom til at det ikke var adgang til å gi klarering på vilkår. Likevel vurderte klareringsmyndigheten at det heller ikke kunne gis klarering for lavere klareringsnivå og ga maksimal observasjonstid i saken. På bakgrunn av det ovennevnte ble NSM anmodet om å vurdere klareringssaken på nytt, jf. omgjøringsadgangen etter personellsikkerhetsforskriften § 4-1 femte ledd.

5. Stikkprøvesaker klareringssaker i Samferdselsdepartementet

Under utvalgets inspeksjon i NSM i desember 2012 ble det innhentet tre ikke påklagede negative klareringssaker fra Samferdselsdepartementet. I de aktuelle klareringssakene vedtok departementet INGEN KLARERING for tre utenlandske statsborgere etter anmodning om sikkerhetsklarering fra Telenor. Bakgrunn for nektelsen var manglende personhistorikk, jf. personellsikkerhetsforskriften § 3-7.

I brev til departementet i juni 2013 stilte utvalget blant annet spørsmål om hvorfor de tre omspurte ikke hadde mottatt underretning og begrunnelse for resultatet mv. i sine klareringssaker, og hvorfor det ikke ble utarbeidet en intern samtidig begrunnelse i sakene.³⁸ I sitt svar erkjente departementet at underretning og begrunnelse ble tilsendt anmodende myndighet i stedet for til de omspurte, og at dette ble gjort ved en feil. Til dette uttalte utvalget i sitt avsluttende brev:

“Utvalget er tilfreds med opplysningen om at dette ikke er vanlig prosedyre og at departementet ser alvorlig på saken, samt at departementet skal gjennomgå sine rutiner nøye for å forhindre at tilsvarende feil skjer igjen. Videre er utvalget tilfreds med at departementet vil sende skriftlig underretning med begrunnelse til de omspurte, og at det samtidig vil utarbeides en intern begrunnelse.”

6. Oppfølging av inspeksjon i personellsikkerhetstjenesten i DSE

Utvalget inspiserer personellsikkerhetstjenesten i DSE i 2013. På bakgrunn av inspeksjonen og tjenestens orienteringer stilte utvalget flere spørsmål knyttet til personellsikkerhetsarbeidet i PST.

6.1 Avholdelse av sikkerhetssamtaler

Under inspeksjonen opplyste personellsikkerhetstjenesten i DSE at tjenesten ikke avholdt sikkerhetssamtaler i henhold til kravet etter sikkerhetsloven § 21 tredje ledd, der det bestemmes at sikkerhetssamtale skal gjennomføres der dette ikke anses som åpenbart unødvendig. Under henvisning til at sikkerhetssamtaler er et viktig verktøy for saksopplysning, og bidrar både til å fremme den enkeltes rettssikkerhet og rikets sikkerhet, bemerket utvalget at DSEs praksis ikke er i overensstemmelse med kravet til avholdelse av sikkerhetssamtaler. PST opplyste ved avslutningen av saken at praksisen vil bli innskjerpet og at samtaler ville bli gjennomført i henhold til sikkerhetsloven og NSMs veiledning.

6.2 Forundersøkelser på søkere som ledd i ansettelsesprosesser i tjenesten

Under inspeksjonen orienterte tjenesten om at det foretas såkalte forundersøkelser av søkerne i forbindelse med ansettelsesprosesser i PST. Personellsikkerhetstjenesten i DSE ble bedt om å redegjøre for det rettslige grunnlaget for å behandle opplysninger om søkere som ledd i slike forundersøkelser. Dette gjøres ved blant annet søk i arbeidsregisteret Smart og i det ordinære politiets registre. Utvalget stilte videre spørsmål om søkerne har gitt sitt samtykke til at tjenesten gjennomfører slike forundersøkelser eller er klar over at PST behandler opplysninger om dem i den forbindelse. PST ble bedt om å redegjøre for grunnlaget for å behandle opplysninger om personer i Smart på dette grunnlaget.

På bakgrunn av tjenestens tilbakemelding, bemerket utvalget blant annet at forundersøkelsen fremstår som en *uformell personkontroll*. PSTs søk i egne (og det ordinære politiets) registre synes å ha til hensikt å undersøke om søkeren er sikkerhetsmessig skikket til å inneha sikkerhetsklarering, og tilsvarende deler av det PST gjør ved gjennomføring av en ordinær personkontroll i klareringssaker. Utvalget viste til at det følger av sikkerhetsloven § 20 første og annet ledd at “[p]ersonkontroll iverksettes etter anmodning fra autorisasjonsansvarlig, med mindre annet er bestemt av Nasjonal sikkerhetsmyndighet”. Personkontroll skal heller ikke finne sted uten at den som sikkerhetsklareres er gjort oppmerksom på og har samtykket til at slik

³⁸ Jf. hhv. sikkerhetsloven § 25 annet og tredje ledd og personellsikkerhetsforskriften § 4-4 annet ledd første punktum, samt sikkerhetsloven § 25 fjerde ledd.

kontroll vil bli foretatt.³⁹ Personkontroll skal først iverksettes når det er et behov for sikkerhetsklarering.⁴⁰ Utvalget bemerket at samtykke er en forutsetning for at klareringsmyndigheten skal behandle personopplysninger om vedkommende ved gjennomføring av en personkontrollundersøkelse, herunder søk i PSTs og det ordinære politiets registre.

PST har, slik utvalget ser det, ikke hjemmel etter PST-instruksen § 13 til å behandle opplysninger om søkerne til stillinger i tjenesten ved gjennomføring av forundersøkelser, eller å behandle opplysninger om søkerne ved å registrere personene i Smart på dette grunnlaget. Utvalget understreket at PSTs praksis kunne være egnet til å svekke tilliten til klareringsmyndigheten.

På bakgrunn av utvalgets merknader, opplyste tjenesten at denne praksisen ville bli avviklet. Utvalget forutsatte videre at tjenesten gjennomgår personregistreringer på personer som er registrert i Smart på dette grunnlaget med tanke på sletting.

6.3 Generelt om behandlingen av klareringssaker

Til arkivinspeksjonen bemerket utvalget blant annet at mange av klareringssakene syntes å mangle eget saksomslag, jf. personellsikkerhetsforskriften § 6-3 annet ledd. Bestemmelsen sier at egenopplysninger gitt på fastsatt personopplysningsblankett, taushetsklæring (eventuelt COSMIC-erklæring), klareringsbevis og annen sikkerhetsmessig relevant informasjon "skal oppbevares i et eget saksomslag", som "skal graderes i samsvar med innholdet, jf. § 6-2". PST ble bedt om å opplyse om de ulike klareringssakene i personkontrollarkivet oppbevares i eget saksomslag som er gradert etter sitt innhold, jf. nevnte bestemmelser i personellsikkerhetsforskriften.

På bakgrunn av personellsikkerhetstjenestens redegjørelse konkluderte utvalget med at ikke alle klareringssakene i DSE oppbevares i henhold til regelverket. PST opplyste at tjenesten vil prioritere arbeidet med å se til at tjenestens personellsikkerhetsarkiv tilfredsstillir kravene i personellsikkerhetsforskriften og orienterte om at arbeidet ville være sluttført våren 2014.

7. Klagesaker for utvalget

Utvalget har i 2013 mottatt seks klager rettet mot NSM. To av klagenes gjaldt sikkerhetsklarering og fire gjaldt ulovlig overvåking. Ingen av klagenes som gjaldt ulovlig overvåking ga grunnlag for oppfølging eller kritikk av direktoratet.

I den ene avsluttede klagesaken vedrørende sikkerhetsklarering var det blant annet klaget over lang saksbehandlingstid i NSM og FSA. FSA hadde brukt et helt år på å behandle en klage på en klareringsavgjørelse, før den ble sendt til NSM som klageinstans. Direktoratet brukte ytterligere tre måneder på å fatte endelig avgjørelse. Både FSA og NSM begrunnet den lange saksbehandlingstiden i vakanser og redusert saksbehandlingsskapasitet.

I utvalgets avsluttende brev til NSM og FSA ble det uttalt at saksbehandlingstiden i saken hadde vært uforholdsmessig lang. Utvalget viste til punkt 5.2 i Kontroll- og konstitusjonskomiteens innstilling til utvalgets årsmelding for 2012, der komiteen merket seg at "saksbehandlingstiden for klagesaker om sikkerhetsklarering fortsatt er for lang" og understreket "viktigheten av at saksbehandlingstiden i slike klagesaker reduseres."

NSM brukte videre i underkant av fire måneder på å behandle en innsynsanmodning fra klageren. I det avsluttende brevet til direktoratet, uttrykte utvalget følgende:

"Utvalget viser til at Sivilombudsmannen ved en rekke anledninger har fremhevet viktigheten av at saker om dokumentinnsyn (i den ordinære forvaltningen) behandles hurtig, og han har satt som utgangspunkt at dette bør behandles samme dag, og i alle fall innen 1–3 dager, med mindre det

³⁹ Dette gjøres i praksis ved utfylling og signering av personopplysningsblanketten.

⁴⁰ Personellsikkerhetsforskriften § 3-1: "Personkontroll skal iverksettes ved behov for sikkerhetsklarering i samsvar med sikkerhetsloven § 19".

gjør seg gjeldende særlige forhold som tilsier at et noe lengre tidsforløp kan aksepteres. Utvalget har merket seg at NSM begrunner saksbehandlingstid i 'ferieperiode, redusert saksbehandlingsskapasitet grunnet bl.a. sykefravær og naturlig avgang, samt at antall saker om klarering hos NSM i 2013 er doblet sammenliknet med 2012'. NSM har videre tidligere uttrykt overfor utvalget at vurderinger ved innsynsanmodninger er komplekse og at kontakt med utsteder av den graderte informasjonen kan ta tid.

Etter utvalgets oppfatning kan ovennevnte forhold legitimere en lengre saksbehandlingstid enn de utgangspunkter som Sivilombudsmannen antyder, men mener likevel at behandlingstiden på fire måneder i denne saken har vært for lang. Det vises i denne sammenheng særlig til partens interesse i å få avgjort innsynsspørsmålet, blant annet med tanke på å kunne forberede en klage eller å kunne bringe avgjørelsen inn for domstolene."

NSM ble på denne bakgrunn bedt om å gå gjennom sine rutiner for håndtering av dokumentinnsyn.

I den andre avsluttede klagesaken var det blant annet klaget over NSMs og Forsvarsdepartementets nektelse av å oppgi begrunnelsen for en klareringsnedsettelse, jf. sikkerhetsloven § 25 tredje ledd. Vedkommende klaget også over lang saksbehandlingstid.

Det følger av sikkerhetsloven § 25 tredje ledd at omspurte ikke har krav på begrunnelse for avgjørelser om sikkerhetsklarering i den utstrekning begrunnelse ikke kan gis uten å røpe opplysninger av nærmere angitte grunner som opprømses i bestemmelsens bokstav a til d. Som følge av at omspurte heller ikke fikk opplyst *hvilken bokstav* i § 25 tredje ledd som hjemlet nektelsen av begrunnelse, ba utvalget NSM og Forsvarsdepartementet om nærmere redegjørelser. Utvalget ba også NSM om å vurdere hvorvidt omspurte kunne få begrunnelsen muntlig eller ved at vedkommende møtte opp hos NSM for å lese den, i stedet for å få den tilsendt skriftlig.

Både direktoratet og departementet meldte tilbake til utvalget at de etter en ny vurdering hadde kommet til at omspurte likevel kunne få opplyst hvilken bokstav i § 25 tredje ledd som var benyttet. Omspurte ble også gitt mulighet til å lese en mer utfyllende gradert begrunnelse ved fremmøte i NSM.

I sitt avsluttende brev til NSM og Forsvarsdepartementet uttrykte utvalget at det hadde merket seg departementets og direktoratets nye vurderinger. Utvalget påpekte også at bokstaven i § 25 tredje ledd som benyttes som hovedregel bør kunne angis, og at det forutsettes at spørsmålet vurderes konkret i hver enkelt sak. Utvalget uttrykte også at saksbehandlingstiden på over ett år var for lang, og det ble understreket at begjæringer om begrunnelser og innsyn bør prioriteres høyt for at hensikten med disse rettighetene skal oppnås.

VI FORSVARETS SIKKERHETSAVDELING (FSA)

1. Generelt om kontrollen

Utvalget har i 2013 gjennomført tre inspeksjoner av FSA. Under inspeksjonene har FSA regelmessig orientert om sin løpende virksomhet, blant annet sitt forebyggende sikkerhetsarbeid, samarbeidssaker med andre EOS-tjenester, samt avdelingens arbeid knyttet til personellsikkerhet og informasjonssikkerhet. Utvalget har full tilgang til FSAs interne saksbehandlingssystemer, noe som er med på å tilrettelegge for en grundig kontroll med avdelingens virksomhet.

FSA er landets største klareringsmyndighet. I 2013 kom det inn om lag 28 000 anmodninger om sikkerhetsklarering. FSA mottok ca. 17 000 av disse, det vil si rett over 60 prosent. Avdelingens behandling av sikkerhetsklareringssaker er derfor særlig viktig i utvalgets kontroll med FSA. Utvalget kontrollerer samtlige ikke påklagede negative klareringsavgjørelser fattet av avdelingen og nye påklagede klareringssaker der avdelingen har tatt klagen helt eller delvis til følge. I 2013

har utvalget også gjennomgått et større antall henlagte saker. En nærmere omtale av regelverk og praksis for henleggelse av saker står i kapittel V avsnitt 3.

Under inspeksjon av Rena leir ble utvalget orientert om at FSAs lange saksbehandling i sikkerhetsklareringssaker kan være utfordrende for avdelinger i Forsvaret, ettersom det blant annet er krav om klarering for å fylle ulike stillinger eller oppgaver. Den lange saksbehandlingstiden kan også medføre at soldatenes behov for sikkerhetsklarering bortfaller ettersom vedkommende dimitteres e.l. Utvalget har videre i 2013 påpekt at saksbehandlingstiden i én klagesak var uforholdsmessig lang. Se en omtale av saken i kapittel V avsnitt 7.

Utvalget gjennomfører også inspeksjon av FSAs virksomhet innenfor forebyggende sikkerhetsarbeid. Utvalget er orientert om at utrulling av Forsvarets høygraderte datasystemer (FISBasis H/NS) i sivil sektor er igangsatt. Forsvarsdepartementet har definert FISBasis som militært område, slik at FSA kan verifisere systemene uavhengig av om disse disponeres av Forsvaret selv eller av eksterne, sivile aktører. Det er på denne bakgrunn satt opp et omfattende revisjonsprogram. FSA har orientert utvalget om at "verifikasjon i sivil sektor allerede går på bekostning av kontroller i Forsvaret og at en ytterligere økning av brukere i sivil sektor ikke vil kunne håndteres av FSA uten ressurstilgang. Forsvaret hadde i utgangspunktet ønsket seg adskilte militære og sivile høygraderte systemer".

Utvalget ber om regelmessige orienteringer om aktiviteter utført av FSAs Kontor for aktivitet og dets seksjoner, herunder eventuelle øvelser, hendelser, saker av viktighet og samarbeid med andre etater eller EOS-tjenester. Utvalget gjennomgår stikkprøver knyttet til undersøkelser av innrapporterte sikkerhetstruende hendelser, samt operative saker utført av FSA som ledd i avdelingens ansvar for utøvelse av militær kontraetterretning (Mil KE) i Norge i fredstid. Gjennomgangen av disse sakene har i 2013 ikke gitt grunnlag for oppfølging overfor FSA.

Utvalget er også blitt holdt orientert om regelverkssituasjonen knyttet til FSAs oppgaveløsning. FSA har opplyst at det overordnede regelverket er på plass, men at det gjenstår noe. Utvalget har merket seg at regelverket for utøvelsen av Mil KE ennå ikke er ferdigstilt, men at et forslag er sendt på ny høring. Utvalget er også orientert om at FSA har utarbeidet utkast samarbeidsavtaler med PST og NSM, og at avdelingen nå avventer tilbakemelding fra tjenesten og direktoratet. *Utvalget mener det er viktig at slike samarbeidsavtaler kommer på plass.*

I 2013 har utvalget mottatt én klage på FSA knyttet til sikkerhetsklarering. Klagen, som også var rettet mot NSM, omtales i kapittel V avsnitt 7. Utvalget har videre mottatt fem klager mot FSA vedrørende ulovlig overvåking. Fire av klagenes var også rettet mot PST, E-tjenesten og NSM, mens den siste klagen var rettet mot E-tjenesten i tillegg til FSA. Utvalgets undersøkelser ga ikke grunnlag for oppfølging overfor eller kritikk av avdelingen.

2. Samarbeid mellom FSA og PST

PST har ansvar for kontraetterretning og kontraterror i Norge.⁴¹ FSA kan blant annet drive militær kontraetterretning (Mil KE), nærmere definert som å identifisere og motvirke sikkerhetstruende virksomhet på militært område eller i dets umiddelbare nærhet. FSA skal i nødvendig utstrekning dele informasjon med PST og skal underrette PST når det foreligger mistanke om etterretningsvirksomhet og sabotasje mv. PST skal holde FSA løpende orientert om forhold av betydning for den militære sikkerhet og beredskap.

Utvalget har også i 2013 blitt holdt løpende orientert om samarbeidet mellom FSA og PST.

Utvalget vil holde seg orientert om utarbeidelsen av samarbeidsavtalen mellom FSA og PST, se avsnitt 1 ovenfor.

⁴¹ Jf. politiloven § 17b.

I årsmeldingen for 2012 viste utvalget til at det var holdt løpende orientert om en konkret samarbeidssak mellom FSA og PST. Utvalget har i 2013 avsluttet sin behandling av saken, og det ble ikke funnet grunn til å følge opp saken overfor FSA.

VII ETTERRETNINGSTJENESTEN (E-TJENESTEN)

1. Generelt om kontrollen

Utvalget har i 2013 gjennomført til sammen seks inspeksjoner av E-tjenesten, hvorav to av inspeksjonene har vært uanmeldte. Den ene uanmeldte inspeksjonen ble gjennomført i forbindelse med utvalgets undersøkelse av opplysninger om norske kilder mv. i E-tjenestens arkiver. Den andre uanmeldte inspeksjonen hadde bakgrunn i påstander som ble fremmet i en klagesak. Se nærmere om sakene i henholdsvis kapittel III avsnitt 3.2 og kapittel VIII avsnitt 4.

Utvalget er i sin kontroll av E-tjenesten særlig opptatt av at det lovfestede forbudet mot å overvåke eller på annen fordekt måte innhente informasjon om norske rettssubjekter som oppholder seg på norsk territorium ikke blir overtrådt.⁴² Rettsstillingen til norske rettssubjekter som oppholder seg i utlandet er ikke regulert i e-loven, men tjenesten er likevel forpliktet til å respektere rettighetene som oppstilles i EMK. Også dette er derfor et sentralt kontrollpunkt for utvalget.

Samarbeidet mellom E-tjenesten og PST har vært et prioritert kontrollområde for utvalget også i 2013. Utvalget er i denne sammenheng særlig opptatt av at tjenestene ikke går ut over sine rettsgrunnlag og ansvarsområder. Samarbeidet mellom tjenestene er nærmere omtalt i avsnitt 4.

Utvalget har i 2013 håndtert flere prinsipielle saker knyttet til E-tjenestens virksomhet. Utvalget har blant annet vært i dialog med E-tjenesten angående den praktiske tilretteleggingen av utvalgets innsyn i tjenestens datasystemer. Se nærmere om utvalgets innsynsrett i avsnitt 2. Utvalget mener at innsynsretten må avklares av Stortinget. Utvalget har videre gjennomført undersøkelser av opplysninger om norske kilder mv. i E-tjenestens arkiver, noe som resulterte i en særskilt melding til Stortinget i desember 2013.

I årsmeldingen for 2012 ble det vist til at utvalget hadde sett nærmere på E-tjenestens adgang til å utføre operasjoner der formålet ikke er informasjonsinnhenting, herunder om slike operasjoner faller innenfor utvalgets kontrollområde. I utvalgets korrespondanse med tjenesten har det blitt avklart at slike operasjoner ikke hjemles i e-loven, men at Forsvarsdepartementet i medhold av sin instruksjonsmyndighet har lagt slike oppgaver til E-tjenesten. Utvalget har i 2013 konkludert med at det i det enkelte tilfellet må vurderes om det er grunnlag for å føre kontroll med de deler av operasjonene som faller utenfor definisjonen av "etterretningstjeneste", og dermed utenfor virkeområdet til e-loven. For å kunne vurdere på hvilken måte eventuell kontroll med de deler av konkrete operasjoner som ikke anses som "etterretningstjeneste" skal gjennomføres, er det forutsatt at utvalget har et regelmessig og ubetinget innsyn i slike operasjoner.

Utvalget har i 2013 også tatt opp spørsmål knyttet til at funksjoner som tidligere var underlagt andre deler av Forsvaret, har blitt overført til E-tjenesten. Under behandlingen av saken ble det klarlagt at funksjonene vil underlegges de rettslige rammene som gjelder for E-tjenestens virksomhet, og følgelig være underlagt utvalgets kontroll.

På bakgrunn av medieoppslag angående avsløringene av amerikanske myndigheters overvåking i utlandet, har utvalget stilt skriftlige spørsmål til E-tjenesten om samarbeidet med NSA i en konkret sak. Utvalget har videre mottatt en oversikt over hvilke samarbeidsavtaler E-tjenesten har med utenlandske tjenester, og gjennomgått en større andel av disse. Utvalget har også fått muntlige redegjørelser for spørsmål som utvalget har stilt i saken i forbindelse med den løpende inspeksjonsvirksomheten i tjenesten.

⁴² Jf. e-loven § 4 første ledd.

Utvalget er generelt opptatt av at E-tjenestens rettslige rammeverk og andre retningslinjer er tilstrekkelige og tilgjengelige – både for offentligheten og internt i tjenesten. Utvalget ser derfor positivt på at tjenestens retningslinjer for utveksling av opplysninger med samarbeidende tjenester er avgradert, samt at utfyllende bestemmelser for E-tjenestens innsamling mot norske personer i utlandet er tilgjengeliggjort for offentligheten.

Utvalget har i 2013 mottatt ni klagesaker mot E-tjenesten. Syv av klagenes var også rettet mot andre EOS-tjenester. Ingen av klagenes ga grunnlag for kritikk av E-tjenesten.

2. Utvalgets innsynsrett i E-tjenesten

2.1 Rettslig grunnlag for utvalgets innsynsrett

Utvalget er gitt i oppgave å klarlegge om og forebygge at EOS-tjenestene øver urett mot noen, herunder påse at det ikke nyttes mer inngripende midler enn det som er nødvendig etter forholdene, at tjenestene respekterer menneskerettighetene, samt å påse at virksomheten ikke utilbørlig skader samfunnslivet og at virksomheten holdes innen rammen av lov, administrative eller militære direktiver og ulovfestet rett, jf. kontrollloven § 2 første ledd nr. 1–3.

For å utføre sin kontrolloppgave “kan utvalget kreve innsyn i og adgang til forvaltningens arkiver og registre, lokaler, installasjoner og anlegg av enhver art”, jf. kontrollloven § 4 første ledd. Enhver som tjenestegjør i forvaltningen plikter på anmodning å tilveiebringe ”alt materiale, utstyr m.v. som kan ha betydning for gjennomføring av kontrollen”, jf. § 4 annet ledd. Utvalget skal iakttas hensynet til rikets sikkerhet og forholdet til fremmede makter, jf. kontrollloven § 2 annet ledd.

Det fremgår av kontrollinstruksen § 5 at utvalget plikter å ikke søke mer omfattende innsyn i graderte opplysninger enn det som er nødvendig ut fra kontrollformålene. Videre plikter utvalget “så vidt mulig” å ta hensyn til kildevernet og vern av informasjon mottatt av utlandet.

Ved eventuell uenighet om omfanget av innsynsretten er det i utgangspunktet opp til utvalget å vurdere om hensynene er tilstrekkelig tungtveiende til at en tjeneste kan nekte innsyn i noe utvalget etterspør. Dette omtales i NOU 1994: 4 på side 63:

“Avgjørelsen av omfanget av innsyn må nødvendigvis tas av kontrollutvalget. Det dreier seg imidlertid om såpass viktige spørsmål at det bør formaliseres en adgang til protest.”

Det ble nedfelt i kontrollinstruksen § 6:

“Utvalgets beslutninger om hva det skal søke innsyn i og om omfanget og utstrekningen av kontrollen er bindende for forvaltningen. Mot slike beslutninger kan det ansvarlige personell på vedkommende tjenestested kreve inntatt begrunnet protest i møteprotokollen. Etterfølgende protest kan gis av sjefen for vedkommende tjeneste og av forsvarssjefen.”

Utvalget kan etter dette fatte bindende avgjørelse om innsynsretten og om kontrollens utstrekning. Eventuell protest skal inntas i årsmeldingen, og det vil da være opp til Stortinget å mene noe om tvisten, etter at innsyn er gitt som anmodet (ingen oppsettende virkning).

2.2 Utviklingen av utvalgets innsynsrett i E-tjenesten og dagens prosedyre

I 1999 vedtok Stortinget ved plenarvedtak at det skulle gjelde en særskilt prosedyre for tvist om innsyn i E-tjenestens dokumenter, uten at lov og instruks ble endret.⁴³ Bakgrunnen for Stortingets vedtak fra 1999 er den særlige sensitiviteten som knytter seg til E-tjenestens kilder, identiteten til personer i okkupasjonsberedskapen og spesielt sensitive opplysninger mottatt fra utenlandske samarbeidende tjenester.

⁴³ Se Dokument nr. 16 (1998–99), Innst. S. nr. 232 (1998–99) og referat og vedtak i Stortinget 15. juni 1999.

Stortingsvedtaket medførte at utvalget er henvist til å fremlegge E-tjenestens nektelse av innsyn for forsvarsministeren, og samtidig varsle Stortinget om forholdet. Dersom statsråden ikke finner å kunne gi utvalget innsyn, skal saken bringes inn for Stortinget. Utvalget vil etter denne prosedyren ikke få tilgang til omtvistede dokumenter mv. før saken er avgjort av enten forsvarsministeren eller Stortinget med det resultat at innsyn skal gis. En protest fra E-tjenesten vil med andre ord ha oppsettende virkning.

Tjenesten kan holde tilbake informasjon utvalget ønsker å få fremlagt. Dette var aktuelt i utvalgets undersøkelse av norske kilder mv. i E-tjenesten, der tjenesten, før utvalget fikk tilgang til kildearkivet, gjennomgikk mappene og anonymiserte opplysninger som den mente falt utenfor utvalgets kontrollområde.⁴⁴

Siden 1999 har utvalget vist forsiktighet når det gjelder praktiseringen av innsyn i E-tjenesten. Derfor har det bare vært ved noen få tilfeller at tjenesten har nektet utvalget dokumentinnsyn. Begrunnelsen for nektelsene har vært i samsvar med Stortingets vedtak, og utvalget har ikke sett grunn til å bringe saken inn for forsvarsministeren og Stortinget.

I årsmeldingen for 2005 skrev utvalget at “[i]nformasjonsutveksling med samarbeidspartnere utgjør et sensitivt område, hvor utvalget skal vise varsomhet. Utvalget har ikke gjennomført noen kontroll relatert til informasjonsutveksling”. I Kontroll- og konstitusjonskomiteens innstilling til årsmeldingen ble følgende uttrykt:

“Komiteen har forståelse for at informasjonsutveksling med utenlandske samarbeidende tjenester er et sensitivt område og vil understreke viktigheten av at regelen om at informasjon om norske borgere ikke skal utleveres til utenlandske samarbeidspartnere fra Etterretningstjenesten etterleves og at slike forespørsler videresendes PST. Komiteen finner det imidlertid lite tilfredsstillende at utvalget ikke har funnet grunnlag for å gjennomføre kontroll relatert til slik informasjonsutveksling i 2005 og forutsetter at utvalget arbeider videre med sikte på å finne fram til en hensiktsmessig løsning på hvorledes en slik kontroll skal kunne gjennomføres.”

De siste årene har vært preget av en kraftig utvikling i de tjenestene utvalget er satt til å kontrollere. Tjenestene samarbeider mer både nasjonalt og internasjonalt, de behandler større datamengder og tar i bruk stadig flere og mer avanserte datasystemer. Denne utviklingen gjør seg særlig gjeldende i E-tjenesten. Utvalget har fått styrket sitt sekretariat og har dermed kunnet etablere systemer for grundigere inspeksjonsforberedelse og undersøkelse av klagesaker og saker utvalget tar opp av eget tiltak, herunder større prosjektsaker. Som følge av Stortingets vedtak fra 1999 har utvalget i E-tjenesten vært henvist til veiledning og tilstedeværelse fra tjenestens personell ved søk i systemer og arkiver.

I årsmeldingen for 2012 opplyste utvalget at det var i dialog med E-tjenesten for å finne frem til praktiske løsninger for søk i tjenestens datasystemer. Dialogen har ført til at utvalget i løpet av første halvår 2014 skal kunne søke fritt i tjenestens systemer, likevel slik at E-tjenesten holder informasjon som tjenesten selv vurderer som “særlig sensitiv” utenfor utvalgets søkemuligheter. Den “særlig sensitive” informasjonen vil plasseres på egne områder i datanettverket, og utvalget vil holdes orientert om hvor mange saker som holdes utenfor utvalgets kontroll og begrunnelsen for dette.

E-tjenesten har i 2013 utarbeidet følgende ugraderte definisjon av “særlig sensitiv informasjon”, som vil danne grunnlag for tjenestens arbeid med å reorganisere arkiver og elektronisk lagret informasjon:

“Den klare hovedregelen er at EOS-utvalget skal ha innsyn i all informasjon i Etterretningstjenesten (E-tjenesten) som utvalget mener er av betydning for utvalgets kontroll med tjenesten. Kun helt unntaksvis har SJE [Sjef Etterretningstjenesten] rett og plikt til å unnlate å gi utvalget ‘særlig

⁴⁴ Se nærmere om saken i kapittel III avsnitt 3.2.

sensitiv informasjon', og i stedet henvise utvalget til Forsvarsdepartementet for videre vurdering av om innsyn skal gis. ...

Med 'særlig sensitiv informasjon' menes opplysninger om norske og utenlandske kilder, personer og operative planer i okkupasjonsberedskapen, samt et fåtall særlig sensitive operasjoner."

Sett hen til dagens kontrollsituasjon har utvalget tatt til orientering at tjenesten legger denne definisjonen til grunn når det gjelder hvilke opplysninger som vil holdes utenfor utvalgets kontroll. Utvalget finner imidlertid dagens situasjon utfordrende og prinsipielt betenkelig sett på bakgrunn av utvalgets kontrolloppgaver.

Utvalget vil for øvrig påpeke at E-tjenesten generelt sett er opptatt av å vise åpenhet og tillit overfor utvalget gjennom sine orienteringer, fremvisning av innsamlet etterretningsinformasjon og tilrettelegging for utvalgets kontroll.

* * *

Utvalget mener det er nødvendig å få en avklaring fra Stortinget som oppdragsgiver om innsynsretten i E-tjenesten og hvordan en eventuell tvist mellom utvalget og E-tjenesten om innsynsretten skal løses. Spørsmålet er om Stortinget mener bestemmelsene i lov og instruks skal gjelde fullt ut også for E-tjenesten, eller om Stortingets vedtak fra 1999 skal opprettholdes. I så fall mener utvalget at kontrollloven og kontrollinstruksen bør endres, slik at innholdet i vedtaket fremkommer eksplisitt i regelverket. Avklaringen vil være avgjørende for intensiteten i og karakteren av utvalgets kontroll med E-tjenesten.

3. Utvalgets kontroll med tjenestens tekniske informasjonsinnhenting

I e-loven § 4 første ledd er det inntatt forbud mot at E-tjenesten overvåker eller på annen fordekt måte innhenter opplysninger om norske personer på norsk territorium. At tjenesten ikke overtrer bestemmelsen er det sentrale punktet for utvalgets kontroll av E-tjenestens tekniske informasjonsinnhenting. En effektiv kontroll forutsetter at utvalget holdes løpende oppdatert om de tekniske systemene og utvikling av innhentingsmetodikken. Utvalget har i 2013 blitt orientert om en utvidelse av tjenestens gjensidige utveksling av informasjon med utvalgte partnere, samt utviklingen av tjenestens innhentingsmetodikk, som begge utgjør en tilvekst i tjenestens tekniske informasjonsinnhentingskapasitet.

Utvalget har i 2013 fulgt det etablerte inspeksjonsregimet for kontroll av E-tjenestens kapasiteter og metodikk for den tekniske innhentingsvirksomheten. Inspeksjonene skjer på bakgrunn av forberedende møter mellom utvalgets sekretariat med teknisk sakkyndig, og tjenesten. I disse møtene gis det blant annet orienteringer om utviklingen av tekniske systemer. Dette danner grunnlag for en mer effektiv kontroll fra utvalgets side.

Utvalgets kontroll med tjenestens tekniske informasjonsinnhenting har ikke ført til kritikk av E-tjenesten i meldingsåret.

Det har i 2013 vært rettet oppmerksomhet mot norske borgere som reiser til konfliktområder i utlandet for å delta i krigshandlinger. E-tjenesten skrev i sin ugraderte vurdering *Fokus 2013* blant annet at det i Syria har utviklet seg en konfliktsone som tiltrekker seg personer fra Norge som ønsker å slåss mot det syriske lederskapet. E-tjenesten uttrykte bekymring for flere aspekter ved dette.

Utvalget er opptatt av E-tjenestens innsamling mot norske personer som oppholder seg i utlandet, hvis rettsstilling ikke er regulert av e-loven § 4. Som utvalget tidligere har påpekt vil tjenesten likevel være forpliktet til å respektere EMK artikkel 8 om retten til privatliv, også utenfor Norges grenser. Forsvarsdepartementet fastsatte i 2013 bestemmelser om innsamling mot

norske personer utenfor norsk territorium.⁴⁵ For at E-tjenesten skal kunne overvåke eller på annen fordekt måte innhente informasjon om norske personer i utlandet skal tre fastsatte vilkår være oppfylt. For det første må innsamlingen skje som ledd i E-tjenestens utførelse av lovpålagte oppgaver. Derneft må de innsamlede opplysningene kunne oppbevares av E-tjenesten i henhold til e-loven § 4 annet ledd. Til sist må innsamlingen anses nødvendig etter en forholdsmessighetsvurdering, der hensynene til å sikre viktige nasjonale interesser og konsekvensene for personen innsamlingen rettes mot inngår.

Utvalget vil i 2014 kontrollere at E-tjenestens tekniske informasjonsinnhenting er innenfor e-lovens formål, at de omtalte utfyllende bestemmelsene følges, samt at Norges internasjonale forpliktelser etterleves.

4. Samarbeidet mellom E-tjenesten og PST

Utvalget har også i 2013 hatt oppmerksomhet rettet mot samarbeidet mellom E-tjenesten og PST, spesielt knyttet til samarbeidssaker og informasjonsutveksling tjenestene imellom.

Utgangspunktet for samarbeidet er at PSTs ansvarsområde omfatter det som skjer innenfor rikets grenser, mens E-tjenestens ansvarsområde ligger utenfor rikets grenser. For å ivareta og sikre nasjonale interesser, er tjenestene pålagt å samarbeide. Samarbeidet skal skje innenfor tjenestenes respektive ansvarsområder og rettsgrunnlag, og for øvrig holdes innenfor rammene som fastsettes i instruks 13. oktober 2006 nr. 1151 om samarbeid mellom Etterretningstjenesten og Politiets sikkerhetstjeneste. Formålet med instruksen er blant annet at tjenestene gjennom deres samlede ressurser, informasjonsutveksling, samhandling og arbeidsdeling effektivt skal kunne møte aktuelle trusler og sikkerhetsutfordringer. Instruksen gir videre klare føringer om at det mellom tjenestene skal etableres et nært og tillitsfullt samarbeid både generelt og i konkrete saker.

Utvalgets inntrykk er at samarbeidet er stadig økende og at det er tett dialog mellom tjenestene på saksnivå. Utvalget får regelmessige presentasjoner av alle nye og avsluttede samarbeidssaker, blant annet innenfor kontraterrorfeltet og kontraetterretningsfeltet. Videre er det bedt om redegjørelser for status i alle pågående samarbeidssaker. Utvalget har også tatt en rekke stikkprøver av informasjonsutvekslingen mellom de to tjenestene.

I 2013 har tjenestene, sammen med NSM, for første gang utarbeidet en samordnet trussel- og sårbarhetsvurdering. Utvalget er også blitt orientert om opprettelsen av et felles kontraterrorcenter, som skal ledes av Sjef PST. *På bakgrunn av blant annet vesensforskjellene mellom PSTs og E-tjenestens regelverk og ansvarsområder, og at tjenestene kun har anledning til å innhente informasjon i medhold av eget rettsgrunnlag, vil utvalget i 2014 følge med på problemstillingene som en delvis samlokalisering av tjenestenes ressurser reiser.*

I årsmeldingen for 2011 pekte utvalget på at samarbeidet mellom PST og E-tjenesten om personer som forflytter seg over landegrensene, er interessant på prinsipielt grunnlag. Det ble i den forbindelse vist til at PST er avhengig av rettens kjennelse ved bruk av inngripende metoder, mens det foreligger få materielle og prosessuelle begrensninger for E-tjenestens overvåking i utlandet. Siden E-tjenesten både har rett og plikt til å oversende informasjon til PST som er av interesse for PST, mente utvalget at dette kan innebære at PST, gjennom E-tjenesten, kan få tilgang til metoder som tjenesten ikke hadde hatt anledning til å benytte overfor personer som reiser ut av Norge. Utvalget har i 2013 ført kontroll med overvåkingen av personer som forflytter seg mellom PSTs og E-tjenestens stedlige ansvarsområder, og informasjonsutvekslingen mellom tjenestene i den forbindelse. Utvalget har i forbindelse med denne kontrollen ikke sett noen

⁴⁵ *Utfyllende bestemmelser for Etterretningstjenestens innsamling mot norske personer i utlandet samt for utlevering av personopplysninger til utenlandske samarbeidende tjenester.* Fastsett av Forsvarsdepartementet den 24. juni 2013 med hjemmel i instruks om Etterretningstjenesten § 17.

tilfeller av at tjenestene har gått ut over sine ansvarsområder eller sett at tjenestene har bedt den andre tjenesten om å gjøre dette.

Utvalget har ikke kommet med kritikk mot E-tjenesten eller PST på bakgrunn av samarbeidet i 2013. Utvalget vil også i 2014 prioritere kontrollen på dette området.

5. Informasjonsutveksling med utenlandske samarbeidende tjenester

I medhold av e-loven § 3 annet ledd kan E-tjenesten etablere og opprettholde etterretningssamarbeid med andre land. Utveksling av informasjon med samarbeidende tjenester i utlandet er en forutsetning for og en viktig del av et slikt samarbeid.

Utvalget kontrollerer E-tjenestens informasjonsutveksling med utlandet hovedsakelig ved å inspisere dens sambandssystem for informasjonsutveksling med utenlandske samarbeidende tjenester, samt ved å bli orientert om innholdet i E-tjenestens arkiver. Sambandssystemet er et dedikert nettverk der E-tjenesten mottar og deler opplysninger med faste samarbeidspartnere innenfor spesifikke områder, hovedsakelig knyttet til internasjonal terrorisme. Dette er opplysninger som E-tjenesten etter e-loven § 3 første ledd bokstav g plikter å tilveiebringe informasjon om. Meldinger som besvares eller utstedes av E-tjenesten innenfor dette sambandssystemet og rapporter som E-tjenesten publiserer for samarbeidspartnerne her, kan kontrolleres av utvalget. I 2013 har tjenesten arbeidet med tilrettelegging av logger fra systemet, som vil lette utvalgets inspeksjon av utvekslet materiale. Utvalget har videre blitt orientert om at en ny form for utveksling av data er under utvikling, blant annet slik at det legges opp til mindre, men mer målrettet utveksling av dataene. Tjenesten jobber med en inspeksjonsmulighet for utvalget i dette systemet, som trolig vil være klar i løpet av 2014.

Når E-tjenesten mottar forespørsler fra samarbeidende tjenester gjennom sambandssystemet, vil tjenesten undersøke forespørselen i egne systemer. Dersom det fremkommer informasjon om norske borgere under denne prosessen, vil tjenestene anonymisere informasjonen som utveksles med samarbeidende tjenester slik at norske borgere ikke kan identifiseres, med mindre vilkårene for utlevering av opplysninger er til stede, jf. nedenfor. Utvalget kontrollerer at utlevering av personopplysninger til samarbeidende tjenester kun skjer etter en konkret vurdering av om grunnlaget for utlevering er til stede i det enkelte tilfellet. Utvalget kontrollerer også at E-tjenesten i den forbindelse ikke overtrer det nevnte forbudet mot overvåking av nordmenn i Norge.

Utvalget har i årsmeldingene for 2011 og 2012 orientert om at E-tjenesten har utarbeidet interne retningslinjer for utlevering av personopplysninger til utenlandske tjenester. Retningslinjene var sikkerhetsgradert **BEGRENSET**. Utvalget uttrykte i årsmeldingen for 2011 at offentlighetshensynet, etter utvalgets syn, tilsier at slike bestemmelser er ugraderte. Sommeren 2013 ble det fastsatt ugraderte utfyllende bestemmelser om E-tjenestens innsamling mot norske personer i utlandet, samt utlevering av personopplysninger til utenlandske samarbeidende tjenester.⁴⁶ Når det gjelder E-tjenestens adgang til å utlevere personopplysninger om norske personer til utenlandske samarbeidende tjenester, er det oppstilt seks vilkår som alle må være tilstede for at slik utlevering kan skje. Blant annet er det et vilkår at utleveringen av den enkelte opplysning anses nødvendig. Det skal videre foretas en forholdsmessighetsvurdering mellom hensynet til å sikre viktige nasjonale interesser og konsekvensen for personen det utleveres opplysninger om. Det er også et vilkår om at det knyttes et forbehold til utleveringen om at opplysningen ikke kan benyttes som grunnlag for overvåking eller annen fordekt innsamling rettet mot personer som oppholder seg på norsk territorium.⁴⁷

⁴⁶ Fastsatt av Forsvarsdepartementet 24. juni 2013.

⁴⁷ Jf. hhv. bestemmelsene § 4 nr. 4 og 5.

Utvalget er videre blitt holdt oppdatert om samarbeidet mellom E-tjenesten og enkelte samarbeidspartnere om automatisk deling av visse typer metadata⁴⁸ knyttet til bestemte områder, samt om det tekniske systemet som brukes i den sammenheng.

I likhet med PST, må også E-tjenesten kontinuerlig vurdere mottakerstatens holdninger til og respekt for grunnleggende menneskerettigheter når tjenesten utveksler personopplysninger eller annen informasjon, herunder også deling av opplysninger gjennom Norges deltakelse i internasjonale operasjoner. Som omtalt i fjorårets årsmelding, har E-tjenesten utarbeidet en instruks som søker å redusere risikoen for at etterretningspersonell medvirker til tortur eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling i aktuelle samarbeidsland. Det er lagt opp til at instruksens fastsetter en prosedyre som sikrer ledelsesforankring og eventuelt politisk forankring i de mest kompliserte sakene der det foreligger en vesentlig risiko for medvirkning til menneskerettighetsbrudd. Instruksens trådte i kraft 1. januar 2013.

I en sak utvalget tok opp med tjenesten i 2013, bemerket utvalget at det var positivt at E-tjenesten hadde foretatt konkrete vurderinger av formålet med utleveringen og konsekvensene for vedkommende. Resultatet av tjenestens vurdering ble at opplysninger ikke ble utlevert til fremmed lands tjeneste, selv om det var bekymringsverdige forhold knyttet til personens aktiviteter i utlandet.

Det følger av e-instruksens § 5 første ledd at ”dersom Etterretningstjenesten som ledd i løsningen av sine oppgaver mottar overskuddsinformasjon av overvåkingsmessig eller annen interesse og som ikke kan oppbevares av tjenesten, jf. lovens § 4 annet ledd, kan slik informasjon overbringes rette norske offentlige myndighet i overensstemmelse med reglene om rapportering i kapittel 4”. I praksis betyr dette at opplysningene blir overlevert til PST.

Utvalget har i 2013 foretatt visse søk og stikkprøver blant meldinger som tjenesten har sendt til utenlandske samarbeidende tjenester. Utvalgets oppfatning er at det, som tidligere, er nokså utstrakt informasjonsutveksling med utenlandske samarbeidende tjenester og at utvekslingen ligger på et relativt stabilt nivå.

Kontrollen på dette punkt har ikke gitt grunnlag for å rette kritikk mot tjenesten i 2013.

VIII KONTROLL AV ANNEN EOS-TJENESTE

1. Generelt om kontrollen

Utvalget fører løpende kontroll med all EOS-tjeneste som utføres av den offentlige forvaltningen eller under styring av eller oppdrag fra denne.⁴⁹ Kontrollområdet er med andre ord ikke knyttet til bestemte organisatoriske enheter, det er funksjonelt definert.

Etter kontrollinstruksens § 11 nr. 2 skal utvalget inspisere minst to av E-tjenestens stasjoner og/eller sikkerhets- og etterretningsfunksjoner ved militære staber og avdelinger. Utvalget kan også av eget tiltak gjennomføre inspeksjoner av det øvrige politi og andre organer eller institusjoner som bistår PST, og for øvrig slik inspeksjon som kontrollovens formål tilsier.

Utvalget har i 2013 gjennomført inspeksjoner av NetCom og av Rena leir. Se nærmere om inspeksjonene i avsnitt 2 og 3. Utvalget har videre fulgt opp og behandlet nye klagesaker rettet mot Etterretningsbataljonen, se i avsnitt 4.

⁴⁸ Metadata er ”informasjon om informasjonen”, slik som for eksempel tabeller, rader og indekser, i motsetning til innholdsdata, som inneholder selve informasjonen. Benevnes gjerne som ”trafikdata”.

⁴⁹ Jf. kontrolloven § 1 første ledd.

2. Inspeksjon av NetCom

Utvalget gjennomførte i oktober 2013 en inspeksjon av politisvarsenteret i NetCom. Politisvarsenteret bistår PST og det ordinære politiet i forbindelse med blant annet kommunikasjonskontroll. I 2012 gjennomførte utvalget en tilsvarende inspeksjon av politisvarsenteret i Telenor. I forbindelse med denne inspeksjonen ble det stilt spørsmål om utvalget hadde hjemmel til å kontrollere Telenor. Utvalget viste til ordlyden i kontrollinstruksen § 11 nr. 2, hvoretter utvalget kan gjennomføre inspeksjon av “det øvrige politi og andre organer eller institusjoner som bistår Politiets sikkerhetstjeneste”. Utvalget så imidlertid at ordlyden i kontrollloven § 4 første ledd kunne skape tvil om utvalgets innsynsrett i private selskaper som bistår PST. På denne bakgrunn foreslo utvalget i årsmeldingen for 2012 å presisere innsynsretten.⁵⁰ Sommeren 2013 vedtok Stortinget en endring i kontrollloven i tråd med utvalgets forslag.⁵¹ Lovendringen trådte i kraft 1. juli 2013.

Utvalget tok under inspeksjonen stikkprøver fra kommunikasjonskontrollen som ble iverksatt av NetCom på vegne av PST, etter tillatelse fra retten. I etterkant gjennomførte utvalget undersøkelser i PST i samme sak. Stikkprøvene viste ingen uoverensstemmelser mellom tillatelsene fra retten og den gjennomførte kommunikasjonskontrollen i sakene.

Utvalget merket seg at Netcom ved gjennomføring av kommunikasjonskontrollen la til grunn at tidspunktene som ble oppgitt i PSTs anmodninger om bistand til gjennomføring av kommunikasjonskontroll var korrekte, da NetCom selv ikke har tilgang til rettens kjennelser om tvangsmiddelbruk. Dette viser viktigheten av utvalgets kontroll med bruk av skjulte tvangsmidler i PST, se kapittel IV avsnitt 4.2.

Under inspeksjonen opplyste NetCom blant annet om utfordringer knyttet til sikkerhetsklarering av personell som håndterer kommunikasjonskontrollsakene. Problemstillingen ble også omtalt i årsmeldingen for 2012 under avsnittet om inspeksjonen av Telenor. Kontroll- og konstitusjonskomiteen fulgte opp dette i sin innstilling, der komiteen fremmet følgende forslag:

“Stortinget ber regjeringen sikre at personer som er direkte involvert i arbeid for selskap som bistår ved utførelse av etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste, sikkerhetsklareres.”

Et slikt anmodningsvedtak ble fattet i juni 2013. I svar fra Forsvarsdepartementet fremgår det at departementet vil gi en nærmere orientering om rettstilstanden på området og orientere om sikkerhetsklarering av ovennevnte personell i Prop. 1 S (2013–2014). Av denne proposisjonen følger det blant annet:

“Problemstillingen forutsetter at det er aktuelt at personer i privateide selskaper får tilgang til sikkerhetsgradert informasjon som ledd i utførelsen av bistand som nevnt ovenfor.

Sikkerhetsgradert informasjon kan lovlig kun gis til personer som er sikkerhetsautorisert. Personer som skal motta informasjon gradert konfidensielt eller høyere, må i tillegg være sikkerhetsklarert. Sikkerhetsloven har regler som åpner for å kreve sikkerhetsklarering av nevnte personer. Det kan bestemmes ved enkeltvedtak av Forsvarsdepartementet at loven skal gjelde for ethvert privat rettssubjekt – selskap eller privatperson – som gis tilgang til sikkerhetsgradert informasjon. F.eks. er noen av de store teleselskapene allerede underlagt sikkerhetsloven gjennom slike enkeltvedtak. Personell i disse virksomhetene må dermed sikkerhetsklareres dersom deres stilling krever det. Eksempelvis kreves det sikkerhetsklarering av ansatte som behandler informasjon gradert konfidensielt eller høyere ved Telenors politisvarsenter.

For å sikre at sikkerhetsloven kommer til anvendelse for private selskaper og deres ansatte som skal gi bistand ved utførelse av etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjenester, vil Forsvarsdepartementet i første omgang klargjøre lovens virkeområde overfor aktuelle virksomheter

⁵⁰ Jf. kontrollinstruksen § 13 nr. 3 bokstav h, der det følger at utvalget skal angi mulige behov for endringer i regelverket.

⁵¹ Jf. kontrollloven § 4 første ledd nytt tredje punktum. Se lov 21. juni 2013 nr. 81 om endring i lov 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste.

... Videre vil FD ifm. den pågående revisjonen av sikkerhetsloven se nærmere på muligheter for å forenkle regelverket, slik at ansatte i slike selskaper kan sikkerhetsklareres på en smidigere måte enn i dag.”

Under inspeksjonen påpekte NetCom at PSTs anmodninger om bistand til gjennomføring av kommunikasjonskontroll ikke er sikkerhetsgradert etter sikkerhetsloven.

Utvalget vil i 2014 følge opp enkelte problemstillinger knyttet til sikkerhetsgradering av informasjon ved bistand til gjennomføring av kommunikasjonskontroll og eventuelle konsekvenser dette får med tanke på sikkerhetsklarering av personell ved politisvarsentre som bistår PST.

3. Inspeksjon av Rena leir

Utvalget inspiserte etterretnings- og sikkerhetsfunksjonene ved Rena leir i oktober 2013. Inspeksjonen omfattet i hovedsak Telemarkbataljonen (TMBN) og Forsvarets spesialkommando (FSK). Utvalget fikk også en orientering fra Operasjonsstøtteavdelingen, blant annet om dens sikkerhetsfunksjoner.

Under inspeksjonen orienterte TMBN om bataljonens etterretnings- og sikkerhetsfunksjoner. Det ble blant annet redegjort for bataljonens funksjoner innenfor objektsikkerhet og personellsikkerhet, herunder rollene som autorisasjonsmyndighet og anmodende myndighet.

I FSK fikk utvalget en orientering om avdelingens organisasjon og oppdrag, herunder gjeldende rutiner og regelverk for virksomheten. Utvalget ble også orientert om etterretnings- og sikkerhetsfunksjonene ved avdelingen.

Utvalget inspiserte TMBN og FSKs elektroniske og fysiske arkiv tilknyttet avdelingens sikkerhets- og etterretningsfunksjoner.

4. Klager rettet mot Etterretningsbataljonen

I årsmeldingen for 2012 omtalte utvalget en uanmeldt inspeksjon av Etterretningsbataljonen på Setermoen leir, som ble gjennomført på bakgrunn av en klage fra to journalister. Utvalget foretok under inspeksjonen undersøkelser i Etterretningsbataljonens lukkede datanettverk, der det ble funnet opplysninger om de to klagerne, herunder navn, bilde, utdanning og arbeidshistorikk. Utvalget fant videre at Etterretningsbataljonen hadde behandlet opplysninger om ytterligere syv journalister i sine systemer.

Utvalget kritiserte Etterretningsbataljonen for å ha behandlet opplysningene om journalistene uten rettslig grunnlag og i strid med personopplysningsloven. Utvalget påpekte også at det var svært uheldig om man på grunn av sin journalistiske virksomhet registreres i systemene til de hemmelige tjenestene, uten at det er grunnlag for det. På bakgrunn av informasjonen som ble avdekket, fant ikke utvalget at Etterretningsbataljonen hadde planlagt eller gjennomført noen former for kartlegging eller analyse av noen av journalistene.

Utvalget har i utgangspunktet en ubetinget taushetsplikt om sin virksomhet. Utvalget skal likevel avgi ugraderte uttalelser til klagere og meldinger til Stortinget. Dette innebærer at utvalget som hovedregel ikke vil orientere andre enn klagere og eventuelt Stortinget om resultatet av en klagesaksbehandling.

Utvalget mottok senere klager fra flere andre journalister om det samme forholdet. Som følge av at til sammen fem av de ni journalistene som Etterretningsbataljonen hadde behandlet opplysninger om hadde klaget til utvalget, og dermed var blitt gjort kjent med utvalgets funn i saken, besluttet utvalget etter en konkret vurdering å fravike sin taushetsplikt i saken. På denne bakgrunn sendte utvalget i april 2013 en underretning til de øvrige fire journalistene

Etterretningsbataljonen hadde behandlet opplysninger om, som ikke hadde fremsatt klage til utvalget.

Utvalget har i etterkant av dette mottatt tre nye klager rettet mot Etterretningsbataljonen. Utvalget gjennomførte på denne bakgrunn en uanmeldt inspeksjon av bataljonen i mai 2013. I tillegg gjennomførte utvalgets sekretariat en uanmeldt undersøkelse på Setermoen leir i september 2013. I forbindelse med påstander som var fremmet i en av klagen, ble det også gjennomført en uanmeldt inspeksjon av Etterretningstjenestens hovedkvarter på Lutvann i august 2013.

Utvalget fant i sine undersøkelser ingen holdepunkter for at det var begått ytterligere ulovlige eller kritikkverdige forhold fra Etterretningsbataljonens side, og samtlige klagesaker er avsluttet uten kritikk. Det ble heller ikke rettet kritikk mot Etterretningstjenesten på bakgrunn av påstandene som ble fremmet i den ene klagesaken.

IX ADMINISTRATIVE FORHOLD

1. Budsjett og regnskap

Utvalgets utgifter i 2013 har vært kr 10 437 469 mot budsjett, inkludert overførte midler, på kr 10 449 000.

2. Personale

Sekretariatet hadde følgende personalsammensetning per 31. desember 2013:

Fungerende sekretariatsleder	Steinar Sollerud Haugen
Juridisk seniorrådgiver	Silje Sæterdal Hanssen
Juridisk seniorrådgiver	Ole Henrik Brevik Førland
Juridisk rådgiver	Øivind Fredlund
Administrativ seniorrådgiver	Lise Enberget
Administrativ sekretær	Heidi Bjerkan

Sekretariatsleder Henrik Magnusson og juridisk seniorrådgiver Mari Hersoug Nedberg hadde per 31. desember 2013 permisjon fra sine stillinger. Kjetil Otter Olsen er engasjert som teknisk sakkyndig på timebasis.

Oslo, den 1. april 2014

Eldbjørg Løwer

Svein Grønnern
Wenche Elizabeth Arntzen

Trygve Harvold
Øyvind Vaksdal

Theo Koritzinsky
Håkon Haugli

Henrik Magnusson

VEDLEGG

1. Begrepsforklaringer

- **Anmodende myndighet**
Et organ som i egenskap av eller på vegne av autorisasjonsmyndighet anmoder om personkontroll.
- **Arbeidsregister**
Register med etterretningsopplysninger som anses nødvendige og relevante for PSTs oppgaveløsning. PST bruker arbeidsregistret Smart.
- **Arbeidsregistrering**
Behandling av opplysninger som anses for nødvendige og relevante for PSTs oppgaveløsning og som ikke kvalifiserer til opprettelse av eller behandling i forebyggende sak.
- **Autorisasjon**
Avgjørelse om at sikkerhetsklarert person skal gis tilgang til informasjon med en angitt sikkerhetsgrad.
- **Avvergende etterforskning**
Etterforskning med det siktemål å avverge at det blir begått en straffbar handling.
- **Behandling av opplysninger**
Enhver form for elektronisk eller manuell håndtering av opplysninger.
- **Datascript**
Et datascript er et program som for eksempel er konstruert slik at det automatisk finner registreringer som er modne for en manuell gjennomgang iht. kravet til femårsevaluering.
- **DocuLive**
Et arkiv- og saksbehandlingssystem.
- **Etterforskingssak (e-sak)**
Sak opprettet med det formål å undersøke om det foreligger straffbart forhold som faller inn under PSTs ansvarsområde.
- **Femårsregelen**
Krav om at PSTs arbeidsregistreringer skal revurderes dersom de ikke er tilført nye opplysninger i løpet av de siste fem årene.
- **Forebyggende sak (f-sak)**
Sak opprettet med det formål å undersøke om noen forbereder et straffbart forhold som PST har til oppgave å forebygge.
- **Henleggelse**
Beslutning om at en sak avsluttes uten at det er fattet realitetsavgjørelse.
- **Klareringsmyndighet**
Offentlig organ som er tillagt myndighet til å avgjøre om en person skal få sikkerhetsklarering.
- **Klareringssak**
Sak om avgjørelse av en anmodning om sikkerhetsklarering, som krever en vurdering av en persons sikkerhetsmessige skikkethet.

- **Mappestruktur**
Gjennom Windows Utforsker kan man se harddiskens/nettverksstasjonens mappestruktur, herunder alle filer som er behandlet der. For eksempel "I-området".
- **Observasjonstid**
Avgjørelse om på hvilket tidspunkt anmodning om klarering for en person kan fremsettes på nytt.
- **Omspurte**
Person det anmodes om sikkerhetserklæring for.
- **Personellsikkerhet**
Tiltak, handlinger og vurderinger for å hindre at personer som vil kunne utgjøre en sikkerhetsrisiko, plasseres eller er plassert slik at risikoen aktualiseres.
- **Personkontroll**
Innhenting av relevante opplysninger til vurdering av sikkerhetsklarering.
- **Personopplysning**
Opplysninger og vurderinger som kan knyttes til en enkeltperson.
- **Personellsikkerhetssaksarkiv**
Arkiv for oppbevaring av personellsikkerhetssaker.
- **Sikkerhetsgradert informasjon**
Informasjon som etter reglene i sikkerhetsloven skal beskyttes av sikkerhetsmessige grunner. Informasjonen merkes med en sikkerhetsgrad, for eksempel KONFIDENSIELT.
- **Sikkerhetsklarering**
Avgjørelse foretatt av en klareringsmyndighet om en persons antatte sikkerhetsmessige skikkethet for en angitt sikkerhetsgrad.
- **Sikkerhetssamtale**
Samtale som klareringsmyndigheten gjennomfører for å vurdere en persons sikkerhetsmessige skikkethet i en klareringssak.
- **Skjulte tvangsmidler**
Etterforskningsmetoder som mistenkte ikke er kjent med bruken av, for eksempel kommunikasjonskontroll, romavlytting og hemmelig ransaking.
- **Smart**
PSTs arbeidsregister.
- **Smartsak**
PSTs arbeidsverktøy for forebyggende saker og etterforskingssaker.

2. Lov 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (kontrollloven)

§ 1. Kontrollorganet og kontrollområdet

Stortinget velger et utvalg til å kontrollere etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste som utføres av den offentlige forvaltning eller under styring av eller på oppdrag fra denne.

Kontrollen omfatter ikke overordnet påtalemyndighet.

Forvaltningsloven og offentlighetsloven gjelder ikke for utvalgets virksomhet. Unntatt herfra er forvaltningslovens regler om ugildhet.

Stortinget gir en alminnelig instruks om virksomheten til kontrollutvalget innen rammen av denne lov og fastsetter bestemmelser om dets sammensetning, funksjonsperiode og sekretariat.

Innenfor rammen av lov og instruks utfører utvalget sitt verv selvstendig og uavhengig av Stortinget. Stortinget kan likevel ved vanlig plenarvedtak (stortingsvedtak) pålegge utvalget å foreta nærmere definerte undersøkelser innenfor utvalgets kontrollmandat, og under iakttakelse av de regler og innen de rammer som for øvrig ligger til grunn for utvalgets virksomhet.

§ 2. Formål

Formålet med kontrollen er:

- 1) å klarlegge om og forebygge at det øves urett mot noen, herunder påse at det ikke nyttes mer inngripende midler enn det som er nødvendig etter forholdene, og at tjenestene respekterer menneskerettighetene,
2. å påse at virksomheten ikke utilbørlig skader samfunnslivet,
3. å påse at virksomheten holdes innen rammen av lov, administrative eller militære direktiver og ulovfestet rett.

Utvalget skal iakttas hensynet til rikets sikkerhet og forholdet til fremmede makter.

Formålet er rent kontrollerende. Utvalget kan ikke instruere de kontrollerte organer eller nyttes av disse til konsultasjoner.

§ 3. Kontrollutvalgets oppgaver

Utvalget skal føre regelmessig tilsyn med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste som utøves i den sivile og militære forvaltning.

Utvalget skal undersøke alle klager fra enkeltpersoner og organisasjoner. Av eget tiltak skal utvalget ta opp alle saker og forhold som det ut fra formålet finner riktig å behandle, og særlig slike som har vært gjenstand for offentlig kritikk. Med forhold menes også regelverk, direktiver og praksis.

Utvalgets undersøkelser kan gå utover de rammer som følger av § 1 første ledd, jfr. § 2 når det tjener til å klarlegge saker eller forhold som det undersøker i kraft av sitt mandat.

§ 4. Innsynsrett m.v.

For å utføre sitt verv, kan utvalget kreve innsyn i og adgang til forvaltningens arkiver og registre, lokaler, installasjoner og anlegg av enhver art. Like med forvaltningen regnes virksomhet m.v. som eies med mer enn en halvdel av det offentlige. Utvalgets rett til innsyn og adgang etter første punktum gjelder tilsvarende overfor virksomheter som bistår ved utførelse av etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste.

Enhver som tjenestegjør i forvaltningen plikter på anmodning å tilveiebringe alt materiale, utstyr m.v. som kan ha betydning for gjennomføring av kontrollen. Andre har samme plikt med hensyn til materiale, utstyr m.v. som de har mottatt fra offentlige organer.

§ 5. Forklaringer og møteplikt m.v.

Enhver plikter etter innkalling å møte for utvalget.

Klagere og andre privatpersoner i partsliknende stilling kan på ethvert trinn i saken la seg bistå av advokat eller annen fullmektig i den utstrekning det kan skje uten at graderte opplysninger derved blir kjent for fullmektigen. Samme rett har ansatte og tidligere ansatte i forvaltningen i saker som kan munne ut i kritikk mot dem.

Alle som er eller har vært i forvaltningens tjeneste har forklaringsplikt for utvalget om alt de har erfart i tjenesten.

Pliktmessig avgitt forklaring må ikke foreholdes noen eller fremlegges i retten i straffesak mot avgiveren uten dennes samtykke.

Utvalget kan begjære bevisopptak etter domstoloven § 43 annet ledd. Tvisteloven §§ 22-1 og 22-3 gjelder ikke. Rettsmøtene skal være lukket og forhandlingene holdes hemmelige. Forhandlingene holdes hemmelige inntil utvalget eller vedkommende departement bestemmer annet, jfr. §§ 8 og 9.

§ 6. Om statsrådene og departementene

Reglene i §§ 4 og 5 gjelder ikke statsrådene, departementene og deres embets- og tjenestemenn, unntatt i forbindelse med klarering og autorisasjon av personer og bedrifter for behandling av graderte opplysninger.

§ 7. (Opphevet ved lov 3 des 1999 nr. 82 (i kraft 15 okt 2000 iflg. res 22 sep 2000 nr. 958).)

§ 8. Uttalelser og meldinger

1. Uttalelser til klagere skal være ugraderte. Opplysning om noen har vært gjenstand for overvåkingsvirksomhet eller ikke, anses som gradert hvis annet ikke blir bestemt. Uttalelser til forvaltningen graderes etter sitt innhold.

Utvalget avgjør i hvilken utstrekning dets ugraderte uttalelser eller ugraderte deler av disse skal offentliggjøres. Hvis offentliggjøring må antas å medføre at en klagers identitet vil bli avdekket, skal dennes samtykke foreligge.

2. Utvalget avgir årlig melding til Stortinget om sin virksomhet. Slik melding kan også gis hvis det er avdekket forhold som Stortinget straks bør kjenne til. Meldingene og deres vedlegg skal være ugraderte.

§ 9. Taushetsplikt m.v.

Med de unntak som følger av § 8, har utvalget og dets sekretariat taushetsplikt hvis annet ikke blir bestemt.

Utvalgets medlemmer og sekretariat er bundet av regler om behandling av dokumenter m.v. som må beskyttes av sikkerhetsmessige grunner. De skal være sikkerhetsklarert for høyeste beskyttelsesgrader nasjonalt og etter traktat Norge er tilsluttet. Stortingets presidentskap er klareringsmyndighet for utvalgets medlemmer. Personkontroll utføres av Nasjonal sikkerhetsmyndighet.

Hvis utvalget er i tvil om graderingen av opplysninger i uttalelse eller meldinger, eller mener at av- eller nedgradering bør skje, forelegger det spørsmålet for vedkommende etat eller departement. Forvaltningens avgjørelse er bindende for utvalget.

§ 10. Bistand m.v.

Utvalget kan anta bistand.

Lovens regler gjelder tilsvarende for bistandspersoner. Bistandspersoner skal likevel bare autoriseres for slik beskyttelsesgrad som oppdraget krever.

§ 11. Straff

Forsettlig eller grov uaktsom overtredelse av §§ 4, 5 første og tredje ledd, 9 første og annet ledd og 10 annet ledd i denne lov straffes med bøter eller fengsel inntil 1 år, hvis ikke strengere straffebestemmelse får anvendelse.

§ 12. Ikrafttreden

Denne lov trer i kraft straks.

3. Instruks 30. mai 1995 nr. 4230 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (kontrollinstruksen)

§ 1. Om kontrollutvalget og dets sekretariat

Utvalget skal ha 7 medlemmer medregnet leder og nestleder, alle valgt av Stortinget, etter innstilling fra Stortingets Presidentskap, for et tidsrom av inntil 5 år. Det bør unngås at flere enn 4 medlemmer skiftes ut samtidig.

Utvalgets medlemmer skal være sikkerhetsklarert og autorisert for høyeste sikkerhetsgrad nasjonalt og etter traktat Norge er tilsluttet.

Godtgjørelse til utvalgets medlemmer fastsettes av Stortingets presidentskap.

Leder for utvalgets sekretariat tilsettes og lønnplasseres av Stortingets presidentskap etter innstilling fra utvalget. Tilsetting og lønnplassering av det øvrige personalet i sekretariatet foretas av utvalget. Nærmere regler om fremgangsmåten ved tilsetting og adgang til delegering av utvalgets myndighet fastsettes i et personalreglement som skal godkjennes av Stortingets presidentskap. Bestemmelsen i annet ledd gjelder tilsvarende for samtlige tilsatte i sekretariatet.

§ 2. Beslutningsdyktighet og arbeidsform

Utvalget er beslutningsdyktig når 5 medlemmer er til stede. Utvalget skal som hovedregel opptre samlet, men kan dele seg under inspeksjon av tjenestesteder eller anlegg.

Ved særlig omfattende undersøkelser kan innhenting av forklaringer, besiktigelser på stedet mv. overlates til sekretæren og ett eller flere medlemmer. Det samme gjelder dersom slik innhenting ved det samlede utvalg vil kreve uforholdsmessig arbeid eller kostnad. Ved avhør som nevnt i dette ledd kan utvalget anta bistand. Det er da tilstrekkelig at sekretæren eller ett medlem deltar.

Utvalget kan også ellers anta bistand når det kreves særlig kyndighet.

Personer som tidligere har virket i EOS-tjenestene kan ikke antas som bistandspersoner.

§ 3. Ordensforskrifter

Sekretariatet fører sakjournal og møteprotokoll. Beslutninger og dissenser skal framgå av protokollen.

Uttalelser og bemerkninger som framkommer eller protokolleres under kontroll, anses ikke avgitt uten at de er meddelt skriftlig.

§ 4. Begrensninger mv. i kontrollen

Kontrolloppgaven omfatter ikke virksomhet som angår personer som ikke er bosatt i riket og organisasjoner som ikke har tilhold her, eller som angår utlendinger hvis opphold er knyttet til tjeneste for fremmed stat. Utvalget kan likevel utøve kontroll i tilfeller som her nevnt når særlige grunner tilsier det.

Kontrollen bør innrettes slik at den er til minst mulig ulempe for tjenestenes løpende virksomhet. Det departement Kongen bestemmer kan helt eller i deler suspendere kontrollen under krise og krig inntil Stortinget bestemmer annet. Ved slik suspensjon skal Stortinget straks underrettes.

§ 5. Begrensninger i innsyn

Utvalget skal ikke søke et mer omfattende innsyn i graderte opplysninger enn det som er nødvendig ut fra kontrollformålene. Det skal såvidt mulig iakttas hensynet til kildevern og vern av opplysninger mottatt fra utlandet.

Mottatte opplysninger skal ikke meddeles annet autorisert personell eller andre offentlige organer som er ukjente med dem uten at det er tjenestlig behov for det, er nødvendig ut fra kontrollformålene eller følger av saksbehandlingsreglene i § 9. I tilfelle tvil bør avgiveren av opplysningene forespørres.

§ 6. *Tvist om innsyn og kontroll*

Utvalgets beslutninger om hva det skal søke innsyn i og om omfanget og utstrekningen av kontrollen er bindende for forvaltningen. Mot slike beslutninger kan det ansvarlige personell på vedkommende tjenestested kreve inntatt begrunnet protest i møteprotokollen. Etterfølgende protest kan gis av sjefen for vedkommende tjeneste og av forsvarssjefen.

Protester som her nevnt skal inntas i eller følge utvalgets årsmelding.

§ 7. *Generelt om kontrollen og uttalelser*

Utvalget skal følge prinsippet om etterfølgende kontroll. Utvalget kan likevel kreve innsyn i og uttale seg om løpende saker.

I gjennomføringen av kontrollen og utformingen av uttalelser skal utvalget bygge på prinsippene i sivilombudsmannsloven § 10 første ledd og § 10 annet ledd, første, tredje og fjerde punktum, og § 11. Utvalget kan også gi forslag til forbedringer i administrative og organisatoriske ordninger og rutiner når det kan tjene til å lette kontrollen eller verne mot at det øves urett.

Før det gis uttalelse i saker som kan munne ut i kritikk eller meningsyttringer rettet mot forvaltningen, skal den ansvarlige sjef ha hatt anledning til å uttale seg om de spørsmål saken reiser.

Uttalelser til forvaltningen rettes til sjefen for vedkommende tjeneste eller organ eller til forsvarssjefen eller vedkommende departement hvis det gjelder forhold disse bør kjenne til som instruksjons- og kontrollmyndighet.

Ved uttalelser som gir oppfordring til å iverksette tiltak eller treffe beslutninger skal mottakeren bes om å gi tilbakemelding om hva som blir foretatt.

§ 8. *Særlig om klager*

Ved mottakelse av klager foretar utvalget de undersøkelser i forvaltningen som klagen tilsier. Utvalget avgjør om klagen gir tilstrekkelig grunn til ytterligere behandling før uttalelse avgis.

Uttalelser til klagere bør være så fullstendige som det er mulig uten å gi graderte opplysninger. Ved klager mot Politiets sikkerhetstjeneste om overvåkingmessig virksomhet skal det likevel bare uttales om klagen har gitt grunn til kritikk eller ikke. Mener utvalget at en klager bør gis en fyldigere begrunnelse, gir det forslag om det overfor vedkommende departement.

Hvis en klage gir grunn til kritikk eller meningsyttringer for øvrig, skal begrunnet uttalelse herom rettes til sjefen for den tjeneste det gjelder eller vedkommende departement. Også ellers skal uttalelser i klagesaker alltid meddeles sjefen for den tjeneste klagen er rettet mot.

§ 9. *Saksbehandling*

Samtaler med privatpersoner skal skje i avhørs form hvis de ikke bare er av orienterende art. Samtaler med forvaltningens personell skal skje i avhørs form når utvalget finner grunn til det eller tjenestemannen ber om det. I saker som kan munne ut i kritikk mot bestemte tjenestemenn, bør avhørs form i alminnelighet nyttes.

Den som avhøres skal gjøres kjent med sine retter og plikter, jf. kontrollutvalgsloven § 5. Forvaltningens personell og tidligere ansatte kan under avhør i saker som kan munne ut i kritikk mot dem også la seg bistå av en tillitsvalgt som er autorisert etter sikkerhetsloven med forskrifter. Forklaringen skal oppleses til vedtakelse og undertegning.

Personer som kan bli utsatt for kritikk fra utvalget, bør varsles om de ikke allerede kjenner til saken. De har rett til å gjøre seg kjent med utvalgets ugraderte materiale og med gradert materiale som de er autorisert for, alt såfremt det ikke vil skade undersøkelsene.

Enhver som gir forklaring skal foreholdes beviser og påstander som ikke samsvarer med vedkommendes egne, såfremt de er ugradert eller vedkommende er autorisert for dem.

§ 10. *Undersøkelser hos departementene*

Utvalget kan ikke kreve innsyn i departementenes interne dokumenter.

Dersom utvalget ønsker opplysninger eller uttalelser fra et departement eller dets personell i andre saker enn slike som gjelder departementets befatning med klarering og autorisasjon av personer og bedrifter, innhentes disse skriftlig fra departementet.

§ 11. *Tilsyn*

1. Tilsynsoppgaven er:

- a) For *Etterretningstjenesten*: å sikre at virksomheten holdes innen rammen av tjenestens fastlagte oppgaver og at det ikke øves urett mot noen.
- b) For *Nasjonal sikkerhetsmyndighet*: å sikre at virksomheten holdes innen rammen av tjenestens fastlagte oppgaver, å føre kontroll med klareringssaker for personer og bedrifter hvor klarering er nektet, tilbakekalt, nedsatt eller suspendert av klareringsmyndighetene og for øvrig å påse at det ikke øves urett mot noen.
- c) For *Politiets sikkerhetstjeneste*: å føre kontroll med at tjenestens behandling av forebyggende saker og etterforskningsaker, dens bruk av skjulte tvangsmidler, behandling av personopplysninger og utveksling av informasjon med innenlandske og utenlandske samarbeidspartnere, skjer etter det gjeldende regelverk og tilfredsstillende krav til gode rutiner, alt innen rammen av formålet i lovens § 2.
- d) For *Forsvarets sikkerhetstjeneste*: å føre kontroll med at tjenestens utøvelse av personellsikkerhetstjeneste og annen sikkerhetstjeneste holdes innen rammen av lov og forskriftsverk og tjenestens fastlagte oppgaver, og for øvrig påse at det ikke øves urett mot noen.
- e) For *alle*: å påse at samarbeidet og informasjonsutvekslingen mellom tjenestene holdes innen rammen av de tjenstlige behov og gjeldende regelverk.

2. Tilsynsvirksomheten skal minst omfatte:

- a) halvårlige inspeksjoner av Etterretningstjenesten sentralt med innføring i den løpende virksomheten og slik besiktigelse som finnes nødvendig.
- b) kvartalsvise inspeksjoner av Nasjonal sikkerhetsmyndighet med gjennomgåelse av saker som nevnt under 1 b og slik besiktigelse som finnes nødvendig.
- c) 6 inspeksjoner årlig av Den sentrale enhet i Politiets sikkerhetstjeneste med gjennomgang av nye saker og løpende bruk av skjulte tvangsmidler, samt minst 10 stikkprøver i arkiver og registre i hvert møte, og med gjennomgang av alle løpende saker minst 2 ganger årlig.
- d) 3 inspeksjoner årlig av Forsvarets sikkerhetstjeneste med gjennomgåelse av virksomheten som klareringsmyndighet, og slik besiktigelse av annen sikkerhetstjeneste som finnes nødvendig.
- e) årlig inspeksjon av PST-enhetene i minst 4 politidistrikter, av minst 2 av Etterretningstjenestens stasjoner og/ eller etterretnings-/ sikkerhetstjeneste ved militære staber og avdelinger og av personellsikkerhetstjenesten ved minst 2 departementer/ etater.

- f) inspeksjon av eget tiltak av det øvrige politi og andre organer eller institusjoner som bistår Politiets sikkerhetstjeneste.
- g) for øvrig slik inspeksjon som lovens formål tilsier.

§ 12. Meddelelser til offentligheten

Innen rammen av lovens § 9 tredje ledd jf. § 8 nr. 1 bestemmer utvalget hva som skal meddeles offentligheten i saker som utvalget har uttalt seg om. Ved omtalen av personer skal hensynet til personvernet iakttas også om det ikke gjelder klagere. Tjenestemenn skal ikke navngis eller identifiseres på annen måte uten med vedkommende departements godkjenning.

For øvrig kan lederen eller den utvalget bemyndiger i vedkommendes sted gi meddelelser til offentligheten om en sak er under undersøkelse og om den er ferdigbehandlet eller når den vil bli det.

§ 13. Forholdet til Stortinget

1. Bestemmelsen i § 12 første ledd gjelder tilsvarende for utvalgets meldinger og årsmeldinger til Stortinget.
2. Hvis utvalget anser at hensynet til Stortingets kontroll med forvaltningen tilsier at Stortinget bør gjøre seg kjent med graderte opplysninger i en sak eller et forhold det har undersøkt, skal det i særskilt melding eller i sin årsmelding gjøre Stortinget oppmerksom på det. Det samme gjelder dersom det er behov for ytterligere undersøkelser om forhold som utvalget selv ikke kan komme videre med.
3. Innen 1. april hvert år avgir utvalget melding til Stortinget om sin virksomhet i det foregående år.

Årsmeldingen bør omfatte:

- a) en oversikt over utvalgets sammensetning, møtevirkosomhet og utgifter.
- b) en redegjørelse for utført tilsyn og resultatet av det.
- c) en oversikt over klagesaker fordelt etter art og tjenestegren og med angivelse av hva klagen har resultert i.
- d) en redegjørelse for saker og forhold tatt opp av eget tiltak.
- e) en angivelse av eventuelle tiltak som er bedt iverksatt og hva det har ført til, jf. § 6 femte ledd.
- f) en angivelse av eventuelle protester etter § 5.
- g) en omtale av saker eller forhold som bør behandles av Stortinget.
- h) utvalgets alminnelige erfaringer med kontrollen og regelverket og mulige behov for endringer.

§ 14. Økonomiforvaltning, utgiftsdekning til innkalte og sakkyndige

1. Utvalget har ansvaret for den økonomiske styringen av utvalgets virksomhet, og fastsetter egen instruks for sin økonomiforvaltning. Instruksen skal være godkjent av Stortingets presidentskap.
2. Enhver som blir innkalt til utvalget har krav på å få sine reisekostnader dekket etter det offentlige regulativ. Tap i inntekt erstattes etter reglene for vitner ved domstolene.
3. Sakkyndige godtgjøres etter salærforskriftene ved domstolene. Høyere satser kan avtales. Andre bistandspersoner godtgjøres etter satsene i komitéregulativet dersom annet ikke blir avtalt.